KNJIGA I.
Br. 2.

TEATRALNA BIBLIOTEKA.

FEDRA

Tragedija u pet činova od **Racina.**

Preveo **August Šenoa.**

U ZAGREBU
KNJIŽARA DIONIČKE TISKARE
1894.

Cijena 40 nč.

TEATRALNA BIBLIOTEKA.
Uredjuje
NIKOLA ANDRIĆ
dramaturg hrvatskog narodnog glumišta u Zagrebu.
Knjiga I. — Br. 2.

FEDRA

TRAGEDIJA U PET ČINOVA OD RACINA.

Preveo **August Šenoa.**

U ZAGREBU
KNJIŽARA DIONIČKE TISKARE
1894.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

Racinova „FEDRA“.

Dne 1. januara god. 1677. izneseno je ovo remek-djelo francuskog klasicizma prvi put na pozornicu u bourgonjskom glumištu. Dva dana kasnije davala se u palači Guénégaud „Fedra“ neznatnog pjesnika Nikole Pradona. Racinova tragedija bude primljena hladno, a Pradonova s oduševljenjem.

Domala se zagonetka odgonenula. Proti Racinu je radila zavjera vojvotkinje de Bouillon, koja je živo-mrtvo gledala da Racinovo djelo ne uspije, pa je za to naručila kod Pradona tragediju s istom radnjom. Za sve prve predstave pouzimala je vojvotkinja većinu loža u jednom i drugom glumištu; Racinovoj je tragediji slala ljude, koji s piscem nisu simpatizovali, pa su se prema drami držali hladno i reservirano, dok je Pradonovoj išla sama s prijateljima, koji su morali davati oduška svome oduševljenju — po njenoj zapovijesti. Kad se je vojvotkinja istrošila (— lože su je stajale preko petnaest tisuća livara —) i nije bila voljna da dalje troši, — počelo se zaboravljati na Pradona i njegovu tragediju, a Racinova stala dolaziti do važnosti i priznanja.

Racine je u to doba stajao u svojoj trideset i osmoj godini. Bio se je već proslavio većinom svojih glavnih drama. I „Andromaque“

i „Britannicus“ i „Bérénice“ i „Bajazet“ i „Mithridate“ i „Iphigénie“ — sve su već bile gotove. Neuspjehom „Fedre“ pjesnik je klonuo i više se ne bi bio latio pera, da ga gospodja de Maintenon nije zamolila, da napiše „Esther“ i „Athalie“, biblijske drame, za pitomice djevojačkog instituta St. Cyra.

Racine u opće za svog vijeka nije bio onoliko pripoznat, koliko je zavrijedio. Tek u osamnaestom stoljeću počeše cijeniti važnost njegova pera. Voltaire nazva „Fedru“: „le chef-d' oeuvre de l' esprit humain et le modèle éternel, mais inimitable, de quiconque voudra jamais écrire en vers“ ...

Isti predmet, koji je Racine obradio u ovom djelu, bio je prije njega u nekoliko mahova obradjivan. Evripid je prvi opjevao jade zaljubljene grčke kraljice. Al je Evripid nazvao svoju tragediju po glavom junaku djela „Hippolytom“. U Senekinoj tragediji već je izblijedio nevini lik atinskog junaka pred ljubavnom strašću Fedrinom. U Racinovoj je tragediji sav interes koncentrovan u junakinji. Ukus, inspiracija i genijalnost francuskog pjesnika leži baš u tome, što nije silu svoje obrade istrošio u karakterizovanju mladića Hippolyta, koji za Francuze i za nas uvijek ostaje slika antiknog, grčkog junaka, koji nas nikada ne može zagrijati kao vječita strast vječite Žene-Fedre. Proporcije, koje su nam dane u Racinovu djelu, ne nalazimo ni kod Evripida ni kod Seneke. Racine je i značaj Fedrin izmijenio i dao joj novi, zanimljivi, kakav se od moderne obrade traži i očekuje. Pa ipak nije napisao anachronizam, nije povrijedio antike. Sila

„Fedre“ leži u tome, što je u njoj pjesnik vještački isprepleo antikne ideje i osjećaje s našim vlastitima. Za to i ostaje Racinova „Fedra“ u repertoiru evropskih pozornica! Za sva vremena ostaje ona jedna od najistinitijih i najstrašnijih slika, u kojima je mašta pjesnikova ocrtala strahotu ljubomorne ljubavi. Razvitak je radnje i strasti jedinstven. Pa i ako su sporedna lica obradjena s manje interesa, pojava kraljičina dostaje, da sav komad zagrije žarom bujna života. Od onoga trenutka, kad se Fedra pojavi nemoćna i klonula na pozornici, pa izrekne riječi, koje su u svojoj običnosti tako ganutljive:

Que ces vains ornements, que ces voiles me pèsent!

sve do časka, gdje svojoj uzdanici Enoni rastvori srce, raste naše saučešće sa svakom njenom riječju. Osobita psihološka crta leži u tome, da se sama ne usudjuje izreći imena ljubaznikova, nego ga Enona izrekne:

— — — c' est *toi* qui l' as nommé!

Ta jedina riječ raskriva svu tragiku situacije. U svojoj je vrsti nenadmašan onaj prizor drugoga čina, u kojem Fedra očituje Hippolytu sklonost. Čini se kao da govori njegovu ocu; pripovijeda, kako ljubi Tezeja, al mladjeg, idealnog Tezeja i nada se tako, da će laskanjem osvojiti neiskusna Hippolyta i slomiti njegovu tvrdoću. Racine je za ovaj prizor, koji je u jedno i vršak tragedije, uzeo mnogu crtu iz Seneke. Pa ipak! Način, kojim crta zavodljivu puenost sve žarčim bojama, a umjetnu harmoniju ipak nigdje ne takne, nje-

gova je svojina. U prizoru, gdje se opisuje uvredjena Žena-Fedra, znamenit je, što je Fedra i u najžešćoj strasti prikazana kano zalutala, al ipak plemenita žena. Fedra nije rdjava, nego se samo u pojedinim časovima dade zavesti nagovaranjem svoje uzdanice. Za to se i ubija, čim sazna za svoj grijeh. Razumije se, da njena smrt dolazi nešto kasno, jer je Hippolyt već pao kletvom očevom i gnjevom Neptunovim.

Mnogo se je hvalila i kudila predposljednja scena, u kojoj Teramen javlja smrt Hippolytovu. Javljanje katastrofe se je prema zahtjevima ondašnje francuske dramatike obradjivalo kao jedan od glavnih prizora u svakoj drami. Pjesnik je morao skupiti svu svoju vještinu, da u tim prizorima ne oslabi efekat, do kojega se je uspeo obradom cjelokupne drame. Teramenova je vijest sjajem dikcije jedan od najznamenitijih prizora francuske dramatske književnosti. Da li je taj dio odviše dug ili nije, o tome su se pisale kroz tri vijeka rasprave i knjige, a med braniocima Racinovim stajale su ličnosti kao što su Boileau i Voltaire!

Pišući „Fedru“, počeo je Racine stariti. Kao naši stari Dalmatinci, i Racine je, osjetivši, da više ne može biti mlad, počeo obraćati svoje duševno oko na izvor nove inspiracije, na nebo i na kršćanstvo. U „Fedri“ se razbira pjesnik-kršćanin po zrakama, koje spušta u dušu junakinje, da jasnije izbije na vidik njeno pokajanje i stid. U „Fedri“ kao kasnije u „Estheri“ i „Athaliji“ vidi se moral, koji izlazi iz neke religiozne bojazni i koji je ispremiješan s ludilom neobuzdane ljubavi. Fedrina

savjest je čista kršćanska i u tome leži velika tajna Racinova djela, koja mu daje moderne snage.

Na pozornici francuskoj rano je Racinova „Fedra“ došla do potpuna priznanja. Glumci su je pariski prikazivali s osobitom ljubavlju i svečane prilike su najvećma ovom dramom nastojali proslaviti. Od onda, pa sve do danas, sve tragetkinje sviju naroda smatrale su „Fedru“ svojom briljantnom ulogom, kojom su mogle pokazati sve, što znaju i umiju. Prva ju je kreirala ljubaznica Racinova, gospodjica Champmeslé, a iza nje preuze ulogu slavna Adrienne Lecouvreur. O prikazivanju Adrienninu složile se cijele anegdote. U nekim prizorima je pokazala toliki žar osobne strasti, a jednom prilikom pogledala i u ložu svoje suparnice vojvotkinje de Bouillon, da je općinstvo počelo povladjivati. Nekoliko dana kasnije bila je — otrovana. Legouvé je ovu priču obradio u svojoj drami. — Iza Adrienne dodjoše Dumesnil, Clairon, Raucourt, Duchesnois, Rachel i Sarah Bernhardt. Što dalje, sve snažnije interpretkinje.

U našem ju je glumištu kreirala i usavršila gospodja markiza Ružička-Strozzi.

Na hrvatski ju je preveo August Šenoa i štampao u Lukšićevu „Glasonoši“ (Beč, god. 1865.) Prevadjano je s originala. Neka mjesta nisu bila tačna, a neka nisu imala originalne jakosti. Držeći, da ću učiniti dobro djelo, nisam žalio truda, pa sam udesio za štampu Šenoin prijevod, isporedivši svaki stih s originalom. Gdje sam držao za zgodno, dotjerivao sam Šenoinu radnju. Neke su partije bile ne-

razumljive, i samo su se uz original mogle razumjeti. I ako sam mnoga mjesta morao sasvim obraditi, ponovno prepjevati, i što-šta umetati, hrvatskom će srcu biti milo i ovo kao i svako literarno djelo Šenoino.

U tekstu i tumačenju držao sam se akademskog francuskog izdanja „Les grands Écrivains de la France“ (Oeuvres de J. Racine, tome III. od god. 1885. str. 243—397.)

Urednik.

FEDRA.

PHÈDRE

od

Jean Racina.

Prvi put prikazivano u Parizu dne 1. siječnja god. 1677.

L I C A.

TEZEJ, sin Egejev, kralj atinski.
FEDRA, žena Tezejeva, kći Minosa i Pazifaje.
IPOLIT, sin Tezeja i Antiope, kraljice amazonske.
ARICIJA, kneginja od kraljevske krvi atinske.
ENONA, dadilja i uzdanica Fedrina.
TERAMEN, odgojitelj Ipolitov.
IZMENA, drugarica Aricijina.
PANOPA, dvorkinja Fedrina.
Stražari.

Dogadja se u Trezeni, gradu peloponeskom.

ČIN PRVI.

PRIZOR I.

Ipolit i Teramen.

IPOLIT. Odlučio sam! Idem Tëramêne
I ostavljam milenu Trezenu.
Strašna slutnja osvaja mi dušu;
Stid me bije s plandovanja liena.
Ta, već šesti mjesec oca nema;
Ne znam, gdje je, kakva ga je sreća
Snaći mogla u daljini tamnoj.

TERAMEN. A, gdje misliš nać ga, gospodaru?
Da odlane sinovskom ti strahu,
Kraj Korinta obadva sam mora
Tražeći ga, prebrodio zaman.
Ja Tezeja tražah sred narodâ,
Gdje u pako Akeron propada;
U Elidi bijah, kraj Tenara;
Do ikarskog plovio sam mora.
Koja nova nada ti se sada
Rodi, da ćeš ocu trag ulovit?
Pa, tko zna, bi l' ocu drago bilo,
Da saznamo, gdje je i kako je?
Tko zna: možda s ljubeznicom novom
U grljenju traje pûste dane,
Dok mi za njeg ginemo u strahu . . .

Ipolit. Stani starče, ne diraj u oca!
Takav pokor njega ne zadrža,
Jer se griehu mladosti već ote.
Fedra slomiv nestašnost mu velju
Nuzljube se davno bojat nema.
Mene dužnost goni da ga tražim
I ostavim mrsko ovo mjesto.

Teramen. Mrsko? Otkad gospodaru mom je
Mrska zemlja zavičaja tiha?
Od djetinjstva bila ti je mila,
Milija neg sjajna gizda dvorska
Neg veličje gromorne Atine.
Što se bojiš, što se jadiš na nas?

Ipolit. Nema za me čara. — Sve je prošlo
Otkad vječni poslaše nam bozi
Kćer Mina i strašne Pazifaje,

Teramen. Razumijem; znadem, što te boli;
Što je Fedra došla, to te vriedja.
Maćuha ta kobna, čim te spazi,
Izagna te iz domaje tvoje,[1])
Al ta pizma čini mi se, da je
Iščeznula il da bar malakše.
Pa što može nahuditi žena
Što umire il što mrieti želi?
Fedru shvati tajna neka bolja,
Koju brižno svemu svietu krije.
Sama na se zamrznuvši žena,
I na sviet je zamrznula cieli;
Može l' išta proti tebi snovat?

[1]) O prognanstvu Ipolitovu ne znamo ništa iz literarnih grčkih zapisa. To je Racine izmislio, da prikaže Fedru kreposnom ženom, koja odagoni od sebe Ipolita — da se u nj ne bi zagledala.

Ipolit. Nije Fedra, pred kojom se klonim;
Drugom želim dušmanu se otet;
Čujder, ja pred Aricijom bježim,
Pred ostankom kobnog roda toga![1])

Teramen. Zar si i ti neprijatelj jadnoj?
Je li ikad sestra Palantidâ
Pomagala krvnom poslu braće?
Zar je možeš mrzit nesretnicu?

Ipolit. Da je mrzim, ne bih bježo od nje.

Teramen. Sm'jem li reći, što te od nas tjera?
Možda nisi više, Ipolite,
Što si bio: neprijatelj gordi
Ljubavi, što oca ti toliko
Puta pod svoj jaram skučila je?
Zar Venera hoće da se sveti,
Što joj dosad nisi podleć htio?
Ili da za oca plaćaš ti?
Zar i tebe skloni da se prigneš
K žrtveniku i da žrtve pališ?
Zaljubio se možda?

Ipolit. Ja? Zar ja?
Ta, ti znaš mi dušu, otkad dišem;
Kako možeš pitati me samo
Da l' se srce ponosno i gordo
Na jedan put moglo preokrenut?
Nije samo, što me je kô diete
Amazonka[2]) mati odgojila

[1]) Aricija je bila kći Palanta, brata Egejeva. Kad su Palantovići razabrali, da se je Tezej, sin Egejev, digao na prijestolje, na koje su i oni imali prava, zasnovaše zavjeru. Tezej ih sve poubija osim Aricije.

[2]) Plutarch veli, da se je mati Ipolitova zvala Antiopa, a Athenaios — Hippolyta. Tezej se je s njom svezao, kad je prvi put pošao na Amazonke, a onda je napustio, ostavivši je sa sinom, i uzevši Minovu kćer Fedru.

I što s mliekom usisah i ponos, —
Već kad mladjan razboru dorastoh
I sam sebi radovah se mnogo,
Što sam takav, što sam srca tvrda!
Ti si meni, vjeran drug mladiću,
Pričo slavne zgode oca moga,
Pa i znadeš, kako mi je krvca
Uskipila vrelo, slušajući
Sjajne čine besmrtna junaka,
Koj junaštvom Herkula zamieni.
Kako planuh, kad si mi pričao,
Gdje je Tezej satirô nemani
I lupeške razbijao čete:
Kerkiona, Prokrusta, Skirona;
Kako junak rasu grdne kosti
Epidaurskog diva; — s njegve ruke
Kako s' razli Minotaura krvca.
Ali, kad na manju slavu svrnu,
Pričajuć mi ljubavne mu zgode
O Jeleni, otetoj iz Šparte
I o plaču Peribeje jadne,
I o mnogim prevarenim ljuto,
Kojim ime ni sâm ne zapamti . . .
Arijadnu kada mi spomenu,
Kako sama sred pećine jeca!
I napokon dodje red na Fedru;
Njena ljubav sretnija je bila.
Sjećat ćeš se, kako sam molio,
Da prestaneš s pričom beskonačnom,
Jer je duši mojoj teško bilo.
Sretan bijah, kad sam zaboravit
Mogô tužni konac priče slavne!
Pa ja sad da opet s moje strane
Svežem ruke sebi ljubaznicom?
Zar bi tako snizili me bozi?

Kukavica ja bih sinja bio,
A čist Tezej kraj svih svojih grieha
Prema niskoj kukavštini mojoj;
On junaštvom svoje griehe opra.
Da l' sam išta slavno počinio,
Da na račun taj bih griešit smio?
Pa i da se ponos moj salomi,
Zar da mi ga Aricija slomi?
Mogu l' vječni jaz zaboraviti,
Što med njom i meda-mnome leži?
Otac moj je mrzi; — teškom kletvom
Zabranjuje, da se pokoljenje
Porodice njene raširuje.
Strah je oca, da bi s klete loze
Nikla opet omladina grešna.
Sve do groba muža grlit ne će,
Ime kobno nek izgine s njome! —
Pa, zar ja da zakon očev gazeć,
Tu djevojku nevjestom nazovem?
Ja, da crnu griehu izgled dadem,
Ja, da mlad u ludu ljubav srtam?

TERAMEN. O gosparu! Kad ti je sudjena,
Ni bozi ti ne će na put stati.
Otac htijuć tebi svezat oči,
Kletvom još ih šire rastvorio.
S njegva gnjeva plam u tebi buknu,
I to plamen, kojim ljubav planu;
Njegov gnjev je čar djevojci digo.
Na što strašit ljubavi se čiste?
Il se bojiš kušat njene slasti?
Il ćeš joj se otimati doviek?
Kog junaka ne će ljubav shrvat?
Herkul joj se otet ne mogaše!
Gdje bi bio ti, da Antiopa
Strasnim žarom ne obljubi oca?

Ali na što pûste ove rieči —
Priznaj, nisi više koj si bio!
Nisi više gord nit na obali
Pokraj mora kolima prolićeš
Vješti sinak pomorskog Neptuna.
Biesna hata ne ćeš žvalit više;
Glas tvoj slabo oziva se šumom;
Žarko ti se oko ublažilo
Tajnom iskrom sile nepoznate.
Nema sumnje, srce tvoje gine,
Jer bi skrilo jad, koji ga shvati.
Aricija zanie mladu glavu!

IPOLIT. Teramene, Idem tražit oca.

TERAMEN. Ne bi l' prije s Fedrom govorio?

IPOLIT. Govorit ću! Idi, pa joj reci!
Dužnost mi je, da joj reknem, kud ću.
Al gle, koja loša sreća snadje
Drugaricu Fedrinu Enonu?

PRIZOR II.

Ipolit, Enona i Teramen.

ENONA. Može l' bit nad mojom smetnjom gore?
Fedri će do skòra konac prispjet.
Uzalud je pazim danju noću;
Ona gine ljutu bolju krijuć.
Nema reda u mišljenju njenom,
Crna tuga otima je sanku.
Gledala bi jadna svjetlost sunca.
Njena teška nalaže mi tuga,
Da uklonim sviet pred njenim licem.
Evo ide!

IPOLIT. Dosta! Ostavljam je
Da ne vidi mrska sebi lica. *(Ode.)*

PRIZOR III.

Fedra i Enona.

FEDRA. Nemoj dalje! Tu da ostanemo!
Sustala sam izdala me snaga.
Svjetlost dana smućuje mi pogled . . .
Slaboj nozi otima se zemlja.
Ah! *(sjedne.)*

ENONA. Bozi nek se suzama smiluju!

FEDRA. O taj tašti ures, veo ovaj
Što me tišti! Kako mi je težak!
Koja mi je luda glava samo
Oko čela splela kosu rukom?
Sve me jadi, sve me mučit radi.

ENONA. Čudne li su tvoje želje, gospo!
Časom jedno, časom drugo tražiš.
Ti nam sama, bježeć iz samoće,
Zapovjedi, da te nakitimo.
Ti si sama, domogav se snage,
Zaželjela bieli danak gledat.
Evo ti ga! — Al samoće željna,
Što zaželje — sada opet mrziš.

FEDRA. O, sunčani, uzvišeni tvorče:
Sjajna glavo porodice tužne,
Komu kćerkom moja majka bješe.[1])
Možda sram te s moje smutnje bije?
Evo mene; — zadnji put te gledam.

ENONA. Što, zar ne ćeš prestat željom strašnom?
Zar ćeš dalje, preziruć život,
Crnu smrt dozivat sebe radi.

---

[1]) Fedra je kći Pazifaje, koja je opet bila kći Helija, sunčanoga boga.

Fedra. Bozi, zašto nisam gdje u lugu
Prikrivena, pa da okom vrebam
Za junakom, što u lovu jezdi?

Enona. Kako misliš?

Fedra. Gdje sam? Što sam rekla?
Kud mi bludi želja, kuda pamet?
Pamet? Ah, nju oteše mi bozi.
O, Enona, stid mi lice bije,
Jad sramotni otkrivam ti sama,
I ne hoteć obliju me suze.

Enona. Kad već sama rumenit se moraš,
Zašto razlog svoj pred nama kriješ,
Da tajinstven ljuće kida srce?
Hoćeš našoj brizi da se otmeš
I da mlada ugineš u cvietu?
Koji bies te život kratit goni
Koji čemer mladi viek ustavlja?
Triput mrak je zagrnuo nebo,
Triput danak tamnu noćcu razbi,
Što bez hrane tvoje tielo gine.
Koja strašna namjera te smjeri?
Kojim pravom u svoj život diraš?
Boga vriedjaš, što ti život dade,
Izdajicom bit ćeš mužu svome,
Izdajicom jadnoj svojoj djeci
Jer će smrt ih u jad gori vrći.
Isti čas, kad umrla bi majka,
Svanula bi tudjem sinu nada,
Dušmaninu tvom i roda tvoga,
Svanula bi amazonskom sinu,
Ipolitu.

Fedra. Bozi!

Enona. Povriedih te?

Fedra. Što spomenu bolna ovo ime?

Enona. Dà, i pravom ime to te zbuni.
Milo mi je da pred njime prezaš.
Živi! Ljubav, dužnost nek te jaće!
Živi! Ne daj da barbarski porod
Djecu tvoju svojoj sili skući
I najćišćoj lozi grćkog roda
Glavar bude! Mladić scitske krvi!
Ne oklievaj, svaki čas ti škodi!
U prijašnju vrati mi se snagu
I na novo nek ti plamen plane
Života, kad još ugasno nije.

Fedra. Ah, predugo grešan već mi traje!

Enona. Kakav grieh ti dušu smutit mogo?
Zar nevina krv okalja ruke?

Fedra. Nebu hvala, ruke su mi čiste;
Ah, da mi je srce tako čisto!

Enona. Koji grieh si počinila bolna,
Da ti srce pred njim strepit mora?

Fedra. Dosta rekoh, ne pitaj me dalje;
Umrla bih, al ga rekla ne bih!

Enona. Gini dakle, taji pečal ljutu,
Ali ja ti oka stisnut ne ću.
Pa i ako tvoj već život gasne,
Ja ću *prije* usmrtit se sama.
Okrutnice, kad te iznevjerih?
Nisu l' ove zibale te ruke?
Nisam li rad tèbe ostavila
Dom svoj, djecu, sve, što srcu milo?
A ti tako vjernost moju plaćaš!

Fedra. O, Enona, na što ljutnja ova?
Da otkrijem, što u srcu nosim,
Od strahote ti bi zadrhtala.

Enona. Zar strašnije išta biti može
Neg što gledam, gdje izdišeš eto?

Fedra. Da ti grieh i svoju sudbu kažem
I onda bih morala umrieti,
Samo što bih mriela još — grešnija.

Enona. Gospo, tako meni suza prolivenih,
Što sam za te prolila i lijem;
Tako slabog koljena ti ovog,
Što u prahu jadna evo grlim,
Reci, gospo, što ti srce kida?

Fedra. Želiš znat? Pa, slušaj!

Enona. Ja te slušam.

Fedra. Bozi, što da reknem? Gdje da začnem?

Enona. Nemoj, gospo, ùzalûd me strašit?

Fedra. O, srdžbo[1]) Venerina, kobi zla,
Što mater moju u grieh strovali!

Enona. Zaboravimo to! Nek bùdûćnost
Vječnim mukom skrije prošle jade!

Fedra. Arijadna, sestro jadna, smrt je
Tebe snašla, prevarenu ženu,
Ostavljenu na ostrvu pustom!

Enona. Što je tebi, gospo? Što si stala
Spominjati sudbu roda svoga?

Fedra. Venera je htjela, da posljednja
Od roda svoga padnem najgore.

Enona. Možda ljubiš?

Fedra. Ljubav me je strla!

[1]) Venera je — po uvjerenju nekih starih pisaca — progonila pokoljenje Helijevo, što je otkrio njeno ljubakanje s Martom. — Racine ovdje nije dovršio misao, koju je našao u Evripidu dovršenu. Pazifaje, mati Fedrina, planula je žarom neprirodne ljubavi za nemani, što ju je Poseidon na Minovu molbu odaslao iz mora, i rodila je Minotaura. — Fedra se u svom očaju sjeća svih jadâ svoje 'porodice, i razabire da će do skora i sama kao posljednji odvjetak svoga roda najžalosnije zaglaviti.

Enona. Za kim?

Fedra. Ćut ćeš grieh što sviet ne pamti.
Ljubim — strašno ime — sva se grozim —
Ljubim —

Enona. Koga?

Fedra. Znaš barbarskog sina,
Kom toliko dosad zadah jadâ?

Enona. Ipolita! Sveti bozi!

Fedra. *Ti* si
Izrekla ime! Mene krivit nemoj!

Enona. Krv po žilam prestade mi teći!
O, usude jadne porodice!
Proklet put, što ovamo nas donie!
Proklet brieg, što primio nas s mora!

Fedra. Nesreća je moja dužeg vieka.
Tek me ženu sveti zakon sveza
S mužem mojim Egejevim sinom
I mir, sreća činila se stalna —
Kad osvanu neprijatelj gordi.
Crvenih se, bliedjah gledajuć ga
Jadna moja razvrati se duša.
Oku mome otela se svjetlost,
A jeziku usteglo se slovo:
Čas mi stinu, čas uskipi krvca.
I tu spoznah Venerinu kivnost,
Žar prokleti, kojim rod naš muči.
Zadužbinom htjedoh je umirit;
Hram joj digoh, uresih ga sjajno.
Žrtvama je htjedoh da ublažim,
U žrtvama tražila sam spasa.
Neizlječnu ljubav da izliečim!
Al badava pirila sam vatru;
Dok božicu zazivala usta
Klanjala se duša — Ipolitu . . .

Kraj oltara, gdje goraše žrtva,
Njegov lik se nametao duši
I svi dari bjehu upravljeni
Bogu, komu ime kazat ne smjeh.
Bježah pred njim, — ali prieka sreća
U očevu njegov lik mi vrati . . .
Sama sam se protiv sebe digla,
Na okrutnost silila se sama.
Da uklonim, koga obožavah,
Maćuhinski s njim sam govorila,
Poticala muža, da ga goni;
I veliko naricanje moje
Otjera ga iz očinskog krila.
Odlanu mi, otkad njega ne sta;
Nedužna sam stala trajat dane
Vjerna mužu — svoje jade krijuć.
Zalud bješe! Ljuta kobi moja!
U Trezenu muž me glavom dove —
Onog smotrih tu kog sama prognah,
I stara mi zakrvari rana.
Ne, to nije više tajni oganj,
Što u žilam nesretnice tinja;
To je ona, Venus svesiona,
Došla je da žrtvu svoju smrvi.
Ja se sama s grieha svoga zgražam.
Zamrzla sam kukavni svoj život
Sama žar taj ogavni proklinjem
I da ime ostane mi svietlo,
Grieh i sebe htjedoh skinut s svieta . . .
Ne mogoh ti odoljeti suzam,
Sve ti rekoh — i ne žalim ništa;
Znat ćeš barem smrt mi poštovati
I korit me ne ćeš moć, Enona!
A sad nemoj dalje raspirivat
Žar ugasli klonula mi žića!

PRIZOR IV.

Fedra, Enona i Panopa.

PANOPA. Rad bih, gospo, zašutila tebi
Tužnu viest, al — moram ti je otkrit.
Smrt ugrabi slavnoga ti muža;
Osim tebe to već sav sviet znade.

ENONA. Šta izreče?

PANOPA. Da badava gospa
Za Tezejev povratak se moli.
A Ipolit saznao je novost
Od brodarâ, što su amo stigli

FEDRA. Sveti bozi!

PANOPA. Sav se narod dieli
Rad kraljevstva u protivne stranke.
Jedni tvoga sina hoće gospo,[1])
Drugi opet, ne mareć za zakon[2])
Pristaju uz sina barbarkinje;
A i to se pogovara, da se
Radi podić na trun Ariciju.
U Atinu Ipolit se sprema.
Bojat se je, da će u metežu
Sav za sebe narod pridobiti.[3])

ENONA. Dost Panopa! Gospa te razum'je,
Pa će tvoju važnu viest posmotrit.

---

[1]) Sinovi Fedrini, što ih je imala s Tezejem, nazivlju se: Akamas i Demophon.

[2]) Prema državnim zakonima grčkim, stranac se nije mogao uspeti na grčko prijestolje.

[3]) Domala će se razabrati, da Panopina vijest nije bila pouzdana, al je tim vjerojatnija, što je u prvim stihovima tragedije rečeno, da se ne zna, što se Tezeju desilo. Ova je vijest potrebna razvoju drame, jer se njom vraća život i nada kraljici Fedri. Njom se prvi čin završuje kao što

PRIZOR V.

Fedra i Enona.

Enona. Gospo, ja te nisam poticala
Dalje živjet; — s tobom htjedoh mrieti.
U mom glasu snage nije bilo
Da te k žiću ponovno privedem.
Al nesreća ova nove pute
Utrla je žiću kraljičinu.
Kralj poginu, a njegovo mjesto
Sina ide; za njeg živjet moraš.
Rob će biti — ako te izgubi;
Kralj će biti — kad ostaneš živa.
U kog da se jadno čedo uzda?
Tko će suze nedužne mu trti?
Plač djetinji k nebu bi se dizo,
Kod djedova majku da optuži.
Živi dakle — sad ti grieha nema?
Ljubav tvoja — svagdanja je ljubav[1]).
Smrt Tezeja skrhala je vezu,
Kojom bješe sklonost tvoja grešna.
Ipolita bojati se više
Nemaš; i bez grieha ljubit možeš.

---

treba da se završi. Panopina vijest nagoni Fedru, da živi najplemenitijim ponukama, materinskom brižljivošću za svoju djecu. Daje joj prilike, da se bez svoje krivnje sukobi s Ipolitom, da obori svoju suparnicu, a gledaocu pruža promjenu i podbod; dovodi očitovanje, al u isti mah i osudu. Čitalac bude pripravljen na strašni obrat, kojim će udariti razvitak radnje, kad Fedra bude razabrala, da joj Tezej nije umro. *(La Harpe.)*

[1]) Ova misao pristaje samo Enoni, robinji. Strast je Fedrina za Ipolitom grešna, bio Tezej u životu ili ne bio. To osjeća i sama Fedra u 5. prizoru II. čina, a i Ipolit, koji na njezino očitovanje odgovara: Madame, oubliez-vous, que Thésée est mon père, et qu'il est votre époux? — Za to Fedra i ne pristaje uz Enonu. Samo ljubav za rodjenim sinom može klonulom duhu Fedrinom uliti nova života.

A ovako mogao bi mislit
Da ga mrziš, pa bi bunu digo?
Skini s duše crnu sumnju njemu,
Slomi srce ponosnu mladiću.
U Trezeni on nek ovdje vlada!
Al da znade, da zakonom ide
U Atini vlada tvoga sina!
I on i ti dušmana imate
Ariciju; gledajte je smrvit!

Fedra. Svjetu tvome podajem se sasvim
I živjet ću ako živjet mogu.
Ako ljubav za sina u majci
Žiće može natrag da dozove.

ČIN DRUGI.

PRIZOR I.

Aricija i Izmena.

ARICIJA. Ipolit me ovdje sresti želi?
On me traži, da mi zbogom kaže?
Je l' istina, il me varaš samo?

IZMENA. Tezejeva smrt je tome razlog.
I domala, vjeruj meni, gospo,
Sva će srca da se vrate k tebi,
Što ih Tezej odbio od tebe.
Da, domala ciela će se Grčka
Ariciji kô kraljici klanjat,

ARICIJA. Dakle nije samo pusta priča,
Da slobode svitaju mi dani?

IZMENA. Nije gospo, bogovi te ljube;
Tezej podje, kud i braća tvoja. —

ARICIJA. Kako li je ono poginuo?

IZMENA. Pričaju o smrti njegvoj čuda,
Kojih čovjek vjerovat ne može.
Jedni vele, kad je ženu tudju
Otimo da uzme za ljubovcu,
Proguta ga more nevjernika.
Drugi opet govore posvuda
Da je sišo s Piritojem ù hâd

Da Kocita tamne briege vidi.[1])
Živ je pošo med paklene sjene
I ne mogo vratiti se s kraja,
Otkud smrtnim povratka ne ima.

ARICIJA. Zar da smije čovjek prije smrti
Med mrtvace u dubinu tamnu?
Koja bi ga želja dolje vukla?

IZMENA. Ne znam, nego jedino mi znano
Da je Tezej umro. Sva Atina
Plače za njim. U Trezeni zna se,
I za kralja Ipolita hoće.
Fedra za svog sina zabrinuta
U palači ovoj za svjet pita
Prestrašene prijatelje svoje.

ARICIJA. A ti misliš da od oca bolji
Sin Ipolit skinut će mi lance?
Smilovat se jadu?

IZMENA. Mislim, gospo.

ARICIJA. Zar ne poznaš onu tvrdu dušu?
Koja prazna nada tebe vara,
Pa se uzdaš, da će moji jadi
Pokrenuti dušu Ipolitu?
Da će mene žensku glavu štedjet
On — što mrzi sve na svietu ženske?
Zar ne vidiš, da posljednje vrieme
Izbjegava nas i društvo naše?

IZMENA. Znam, što s' o tom mraznom srcu priča.
Al ga vidjeh pored tebe, gospo,

---

[1]) Peirithoos, sin Zeusa i Die, bio je narodni junak tesalske priče Lapithâ i sprijateljio se s Tezejem. Tezej je po nekim pričama podupirao Peirithoa, kad je ovaj naumio smioni naum, da od Plutona otme Persephonu. Pluton obojicu zadrža u podzemlju, gdje su o pećinu zarasla. Tek Herakle oslobodi Tezeja. — Kocit je u podzemlju pritok Akerona.

Rad njegove hladnosti još većma
Raspali se moja radoznalost.
Vidjeh ga, al, što o njèmu vele,
Kad ga gledah, činjaše se lažno.
Čim te smotri, sav se jadan smuti.
Zaman s tebe uklanjao oči,
On ih s tebe sklonit ne mogaše.
„Ljubavnik“ se možda čini mrsko
Ime tome srčanom junaku.
Ali ako jezik njegov ne bje
Oči bjehu kô u ljubavnikâ.

ARICIJA. O, da znadeš, kako željno slušam
Rieči slatke, — a možda su prazne . . .
O, ti, koja dušu mi poznaješ
Bi l' vjerovat mogla, da bi srce,
Što je dosad suze samo znalo,
Ljubav spoznat od jedared moglo?
Posljednja sam grana roda slavnog,
Što ga majka Zemlja porodila[1])
I jedva sam ratu uteć mogla.
Šestero sam braće, šest mladića,
Rodu liepu nadu — izgubila;
Mač ih pože; majka im je Zemlja
Upijala bolna krvcu vrelu.
Od tog doba, znaš, da oštri zakon
Grčkom sinu obljubit me brani;
A to sve, da sestri ljuven plamen
Ne bi pepeo silovite braće
Na nov život digo osvetnički.
Ta i sama znaš da srca harna
Gledala sam na taj zakon kraljev.

[1]) Erehtej je po jednoj starijoj priči bio sin Zemlje. Atinci ga odgojiše u svom hramu i postade vremenom kralj atinski. Njegov sin bješe Pandion, otac Palada i brat Egeja. Aricija je bila Paladova kći.

Ljubav nikad nisam marit htjela.
Da, al prije ne vidjeh mu sina!
Ljepota me nije začarala,
Kojom narav divno ga uresi;
Za nju on i ne zna i ne mari.
Ljubim u njeg plemenitu dušu,
Ljubim krepost, al ne ljubim mane,
Što od oca sinak baštinio.
I taj divni nevidjeni ponos,
Što ga ljubav nikada ne skući.
Nek se Fedra uzdasima hvali,
Kojima je Tezej za njom diso;
Moj se ponos više uzvisio.
Ja ne marim za sićušnu slavu
Onog spregnut — koga svaka može,
I do onog dopirati srca,
Do kojeg je svakoj dopriet možno.
Ja ponosni duh bih rada sklonit,
Ulit bol u srce bezboljezno,
Jade zadat onoj tvrdoj duši,
I u lance robom onog spregnut,
Što se ropstvu ruga ljubavnome.
To bih htjela — to bih kušat smjela!
O, lakše je Herkula osvojit,
Neg zarobit robom Ipolita.
Manja ti je dobitnici slava
Predobiti sto put predobljenog
Neg osvojit nikad osvajanog.
Ah, Izmena, ludo li govorim!
Duh će gordi opirat se ljuto,
Pa će ponos, kom se sada divim
Skoro možda muke mi zadavat.
Da me ljubi? Kojom srećom pustom
Osvojih ga?

IZMENA. To ćeš od njeg čuti.
Evo ti ga!

PRIZOR II.

Ipolit, Aricija i Izmena.

IPOLIT. Prije neg što odem,
Dodjoh k tebi, gospo, da ti kažem
Što je s tobom; koja ti je sudba.
Znaš, da oca nemam. Slutio sam,
Za što tako dugo ne vraća se.
Smrt jedina, ustaviv junaštvo,
Mogla ga je svietu skrit iz oka.
Herkulova pobratima desna
Voljom neba Parce odazvaše.[1])
Mislim da ćeš — premda mnogo mrziš —
Znat i štovat njegove vrline.
Al mi tugu jedna nada blaži:
Da te dić iz teškog ropstva mogu.
Uništavam zakone, što bjehu
Branili ti ljubit. Slobodna si!
U Trezeni, djedovini mojoj,
Koju Pitej baštinom mi namre,[2])
I koja me kraljem svojim nazva,
Nek slobodna bude Aricija,
Slobodnija i od mene[3]) samog!

ARICIJA. Obustavi milost preobilnu!
Ne znam, kako da zahvalim na to,
Što si stao brigu brinut za me.
Tim mi veću ljubav iskazuješ
Neg što skidaš oštri zakon s mene.

[1]) Tezej i Herakle opisuju se u atičkoj priči kao dva nerazdruživa prijatelja. Obojica su bila s Argonautima; obojica su polazila na Amazonke; s dorskog Herakla mnoga su junačka djela prenesena na Tezeja, jonskog heroja.

[2]) Pitej, otac Aitre, žene Egejeve, a matere Tezejeve, bješe kralj u Trezeni.

[3]) Ovim se stihom nagoviješta ljubavno očitovanje.

IPOLIT. Još Atina ne zna, kog da bira;
Tvoje ime spominju i moje,
Pa i ime kraljićina sina.

ARICIJA. Moje ime?

IPOLIT. Znam i poznato je,
Da mi neki ćudni zakon brani
Na atinsko uspet se priestolje,
Jer me, vele, Grkinja ne rodi.
Al da drugog suparnika nemam
Do svog brata Fedrinoga sina,
Veće bi u mene pravo bilo,
I to pravo ja bih branit znao.
Nego, ima nešto pravednije,
Što mi silu pravdom obuzdava.
Tebi puštam, il da pravo kažem,
Tebi vraćam žezlo pradjedova,
Što ti namre Zemljin sin Erehtej.
Ko posinak primio je Egej
Žezlo tvoje; posta kralj Atini.
Za Egejem otac moj zavlada
S njim Atina procvate, poraste,[1])
I na tvoju braću zaboravi.
Sad Atina opet tebe zove.
Dost je bilo boja krvavoga;
Dost se dugo krvca prolievala
Poljanama, s kojih lozu vučeš.
Trezena je moja. Sin će Fedrin
Utočište nać na Kreti plodnoj.
A tvoja je Atika! — Ja idem
Da za tebe složim grčke glase.

[1]) Prije Tezeja bjehu Atikom razasuti sami zaselci. Tek se pod njim sabere glavni grad s jedinstvenom općinom i jednim pritanejem.

Aricija. Što sam čula, smutilo me tako
Da od čuda vjerovat ne mogu.
I bojim se, bojim; san me vara . . .
Što te nagna, da mi tako zboriš?
O, i s pravom slava ti se ori
Kud se kreneš; al sva slava skupa
Nije ono, što si u istinu.
Za mene se prava svog odričeš;
Dušmanin mi nisi kao otac;
Ne mrziš me . . .

Ipolit. Ja da tebe mrzim?
Ma i kako da s tvrdosti slovim,
Zar je neman rodila me strašna?
O, koja se ćud ma kako divlja,
Koja mržnja ukrotila ne bi,
Kada tebe, krasna vilo, gleda?
Pa kako bih ja se opriet mogo?

Aricija. Šta to reče?

Ipolit. Rieč me prevarila.
Vidim — razum srcu popustio . . .
Pa, kad mi se tajna već otela,
Sve ću kazat, sve ću priznat tebi.
Vidiš, evo, kraljevića jadna,
Gorda negda, ne bješe mu para.
Evo mene, što sam ponosito
Svaku ljubav dosad prezirao;
Tvrd se njenu robovanju rugo.
Mislio sam do vieka ću tako
Kao s briega na pučinu gledat,
Gdje se srca dave, na dno tonuć.
Al kô sve — i mene ljubav spüti.
Kao vihar zahvati me mlada
I otrže staroj snazi mojoj.
Za trenutak gordost moja pade,

Tvrda duša u roblje se dade.
Šest mjeseci u očaju trpim,
Od nemila srtam do nedraga.
Lice ono, što u srcu nosim,
Lice ono, srce moje ciepa.
Tebi sam se otimao ljuto,
Otimao sebi — sve badava!
Kad te vidjeh, bježo sam pred tobom,
Kad ne vidjeh, ne hoteć te nadjoh,
U šumama tvoj me lik progoni;
Vedri božji danak, tamna noćca,
Sve mi dražest tvoju prikazuje
I svuda me tebe, dušo, sjeća.
Uzalud je sve mi otimanje,
Ni sâm sebe ne poznajem više.
Bojna kola, koplje dodija mi;
Ni u lovu slasti ne nalazim.
Uzdah jedan za drugim se vije.
Vranci moji lieno plandujući
Ne poznaju više glas gospara.[1])
Smućuje te možda ljubav moja,
Pa crveniš: jer si sama kriva,
Što sam tako neobuzdan posto.
Čudan rob u tako krasnoj mreži!

[1]) Kod Pradona Ipolit takodjer očituje svoju ljubav Ariciji; kod Evripida i Seneke ne očituje. Interesantno je isporediti ista mjesta kod Pradona i kod Racina, da se vidi razlika izmed trivialnog imitatora i rodjenog pjesnika, kakav je bio Racine. — Voltaire veli: Čovjek ne može da se kod ovog krasnog mjesta ne divi Racinu, a ne ismije Pradona. Kod jednog i drugog doduše ista su osjećanja i misli, jer kad ljudi puštaju da strast govori, onda su svima iste misli. Samo u načinu, *kako* ih izriče duhovit čovjek, vidi se, kako ne može govoriti onaj, koji nema duha, i kako govori pjesnik, a kako govori onaj, koji bi *htio* da se pokaže pjesnikom.

Al moj dar ti mio biti mora,
Kad pomisliš, da još nikad nisam
O ljubavnoj strasti govorio.
Jezik ovaj ne zna birat rieči
Nit bi ikad ljubav izrekao,
Da na svietu Aricije nema.

PRIZOR III.

Ipolit, Aricija, Teramen i Izmena.

TERAMEN. Gospodaru, kraljica će doći
Da te traži.

IPOLIT. Mene?

TERAMEN. Ne znam, šta će.
Al ti Fedra poručuje glase,
Da bi s tobom rada govorila.

IPOLIT. Fedra? Što će sa mnom? I ne slutim.

ARICIJA. Molbu ovu odbiti joj ne ćeš.
Premda znaš, da dušmanka je tebi,
Smilovat ćeš njenim se suzama. *(Aricija hoće da ode.)*

IPOLIT. Gle ti ideš. Ja se na put spremam.
Ne znam, da l' sam povriedio onu,
Koju srce moje obožava?
Da li srce, što ostavljam tebi . . .

ARICIJA. Kraljeviću, idi da izradiš
Što ti duša plëmenita zače.
Pod vlast moju vrgni mi Atinu!
S tvoje ruke dar ću svaki primit.
Al ta kruna makar kako slavna
Nije ipak od svih najmiliji
Dar mom srcu, što od tebe primam . . .

PRIZOR IV.

Ipolit i Teramen.

IPOLIT. Je l' sve spremno, dragi prijatelju?
Al, gle evo Fredra mi dolazi!
Na oružje nek se dignu ljudi!
Poći valja odmah, — pa kad svršiš
Povrati se amo, da me otmeš
Odurnome govoru sa Fedrom!

PRIZOR V.

Ipolit, Enona i Fedra.

FEDRA *(Enoni)*. Evo ga! Sva krv mi k srcu juri.
Kad ga vidim, zaboravim, što sam
Htjela reći; ostavi me snaga.

ENONA. Da se sjetiš sina, kome sve si
Uzdanje i nada! Sjeti ga se!

FEDRA *(Ipolitu)*. Vele, da ćeš za čas, gospodaru,
Krenuti odavde. S tvojom tugom
Zaželjeh da suze svoje složim.
Dodjoh da ti kažem, kako mi je
Zabrinuto srce za svog sina.
Oca nema više, a domala
I majčinu smrt će bolan gledat.
Sa svih strana dušmani se dižu
Na siroče, zapušteno diete.
Ti jedini možeš ga zaštitit.
Al mi tajna jedna dušu peče;
Bojim se, da sama tvoje srce
Ogluših na svako smilovanje.
Strepim da ćeš pravedničkim gnjevom
Progonit u sinu mrsku majku.

IPOLIT. Gospo, nisam srca tako niska.

Fedra. Tužila se ne bih, kraljeviću,
Samo mene kukavnu da mrziš.
Da ti škodim svedj me vidje spremnu;
Svagda revnu, da zamrzneš na me.
Trpjela te nisam; gdje ja bijah,
Željela sam, more da nas dieli.
Da, i oštrim zakonom zabranih
Ime tvoje preda mnom spomenut.
Ali ako mjeriš ljute jade,
Što je mržnja ta mi zadavala;
Ako pizma nije drugo mogla
Neg probudit i u tebi pizmu,
Nikad nije bila žena koja
Smilovanja vrednija od mene;
Nitko nikad nije zaslužio
Manje mržnju tvoju neg što ja sam.

Ipolit. Maćuha će, pazeć svoju djecu,
Rietko prijat sinu druge majke.
Znam to, gospo, — tvoja neljubav je
Plod svagdašnji obnovljena braka.
Svaka mene gledala bi prieko;
Druga možda mučila još gore.

Fedra. Kraljeviću, tako mi spasenja!
Nisam takva nikada ti bila.
Drugi jad me bolnu okupio.

Ipolit. Ne jadikuj prije dobe, gospo!
Možda muž ti jošte sunce gleda;
Nebo može suzama se našim
Smilovat i vratit nam ga opet.
Neptun njega štiti; štitnik silni
Uslišat će zagovore naše.

Fedra. Dva puta se crna smrt ne gleda.
Tezej ode k briegu vječne noći;
Uzalud mu povratku se nadaš.

Pako tvrdi ne ispušta pliena.
Al, što rekoh, da se vratit ne će?
Umro nije, kad u tebi diše!
Kad te gledam kô da vidim njega;
Kad ti zborim kô da njemu zborim.
Srce moje — al kud srtam luda
Žar se sliepa nehotice javlja.

Ipolit. Vidim, gospo, tvoju ljubav žarku.
I ako je umro — tebi živi;
Oko tvoje duhom njega gleda.

Fedra. Da, ja ginem, kraljeviću, za njim.
Za Tezejem srce moje plamti.
Ljubim njega, al ne ljubim takva,
Kao što ga Akeron zadrža;
Klanjao se svakom ženskom srcu;
Bogovima i ljudima smrtnim
Vriedjao je svetilište žensko.
Ja ga ljubim ponosna, a vjerna,
Pa ma bio mnogo neobuzdan . . .
Liepog, mladog, svakom srcu milog,
Takvog kô što bogove nam rišu,
Tako milog kô što *tebe* gledam.
Kao tvoj mu viti stas bijaše,
Kao tvoje žarke ove oči,
Kao tvoje milo bješe slovo,
Kao tebi milenim se stidom
Rumenilo liepo ono lice,
Kad do Krete donese ga more;
Vrsna mladca, da se za njim otmu
Mlada srca Minojevih kćeri.
Što ne dodje onda, Ipolite?
Gdje si bio, što li si radio?
Za što tebe, premlada mladića,
Na brieg kretski ne donesla ladja?
Minotaura smaknuo bi i ti;

Moja sestra nît bi tebi dala,
U bludištu da nam ne zabludiš.
Al ne ona — *ja* bih ju pretekla
Mene ljubav potakla bi na to.
Ja bih tebi odastrla tajnu,
Da sačuvam milu tvoju glavu . . .
Al te samog ne bih mogla pustit
U labirint, neg bih s tobom pošla.
Pred tobom bi Fedra put tražila
Da te spase il da s tobom gine.

Ipolit. O bogovi! Što slušati[1]) moram?
Zaboravljaš, gospo, da mi Tezej
Otac, a ti žena da si njemu!

Fedra. Za što misliš, da to zaboravljam?
Zar sam ime svoje veličine
Povriedila čime, kraljeviću?

Ipolit. Oprosti mi! Sam se sebe stidim.[2])
Nepravo te nedužnu ukorih;
Rumen srama obasu me. Idem!

Fedra. Okrutniče, tu da si ostao!
Odviše ti rekoh da bi mogo
I trenutak posumnjat o meni.
Dobro dakle! Poznaj Fedru cielu!
Ja te ljubim — al ne misli, da ću
Sebi samoj grieh taj prostit igda;
Nemoj mislit, da sam svoje volje
Odgajala otrov strasti ove.
Ja se sama sebe više grozim

[1]) Kod Seneke Ipolit plane iza ovog očitovanja; čudi se, kako bogovi takve riječi mogu i slušati; rad bi, da se preneraženo sunce obrati i zazivlje gromove, da ga ošinu, kad je grešna ljubav njegove maćuhe mogla za nj planuti.

[2]) Kod Seneke Ipolit zgrabi Fedru za kosu. Ni kod Evripida nema ovom stidu ni spomena.

Nego što me ti omrznut možeš.
Vjeruj meni; tako mi bogova
Što mi kobnu strast tu užegoše;
Što zaveše slabu žensku glavu!
O, sjeti se samo prošlih dana!
Nisam samo bježala od tebe,
Nego sam te u sviet odagnala.
Htjedoh da ti okrutnica budem;
I da ti se bolje otet mogu,
Na gnjev sam te sama proti sebi
Poticala. — Što sam izradila?
Ništa nije pomoći mi moglo.
Ti si mene jače zamrznuo,
Ja te manje nisam ljubit mogla.
Što jadniji, draži si mi bio.
Svenuh kao da me guje piše,
Žar me ljuti na pepeo spali,
Suza gorka na smrt me isuši.
Da si samo jedared me gledo,
Razabro bi, da istinu zborim.
Al što rekoh? Zar bi grieh toliki
Žena smjela izmislit bez kazni?
Zabrinuta za svog jadnog sina,
Dodjoh molit, da ga ne progoniš.
Oh, a moje zalutalo srce
O *tebi* je samo zborit znalo!
O, ubij me, osveti se meni
Rad opake, ogavne te strasti,
Vriedni sine slavnoga junaka!
Skini neman odurnu sa svieta!
Skončaj grešnu Tezejevu ljubu,
Koja sina zamilovat smjela!
Gledaj, ti je promašiti ne ćeš!
Evo srca! De, udaraj amo!
Srce sámo tvom se maču nudja,

Da se grieha oslobodi teška.
Udri! Ili, ako nije vriedno
Da Ipolit sâm mu ranu zada . . .
Ako ne će gadnom mojom krvlju
Sam junačke ruke da okalja,
Mač mi pruži, da se sama sharam
Mačem amo[1]) — — —

ENONA. Pravednici bozi!
Što to radiš, gospo? ljudi idu;
Bježi, da te tkogod ne ugleda!
Hodi, da se ruglu ne izvrgneš?

PRIZOR VI.

Ipolit i Teramen.

TERAMEN. Je li ono Fedra, što pobježe,
Il da kažem, što je vode tamo?
A, što si mi ti se rastužio?
Gdje je mač tvoj? Reci, za što bliediš?

IPOLIT. Da bježimo! Doživjeh strahotu,
I od groze sam se gledat ne sm'jem.
Fedra . . . ali ne ću, višnji bozi! . . .
Nek do vieka strašna tajna bude
U dnu srca moga zakopana!

TERAMEN. Ako želiš — raspeta su jedra.
Al da znadeš, Atina je rekla
Koga želi kraljem okruniti . . .
Bratić tvoj i Fedra pobiediše!

IPOLIT. Fedra?

TERAMEN. Ulak prispje, te joj javi
Da u njenim rukama je kruna.
Sin joj kraljem!

[1]) Istrgne mu mač iz korica, zamahne, a ne mogavši udariti, ode s Enonom, mačem u ruci.

IPOLIT. Sveti bozi gore!
Vi poznate Fedru, kakova je;
Zar joj krepost nagradit mislite?

TERAMEN. Nu opet se nešto pogovara:
U Epiru, vele, Tezej osvanuo . . .
Ali ja, što i tamo ga tražah
Znam . . .

IPOLIT. Sve jedno! Sve istražit valja.
Raspitajmo, tko je glas pronio!
Vidjet ćemo, treba l' vjerovati.
Hajdmo, pa ma kako teško bilo,
Nek kralj bude, koga kruna ide!

ČIN TREĆI.

PRIZOR I.

Fedra i Enona.

Fedra. Neka nose drugoj sve te dare,
Što Atina poslala ih meni!
Nesretnice! Zar da izilazim
Pred sviet tako; da me ugledaju?
Na što tješit ponovno me želiš?
Skrij me, skrij! Oh, sve sam mu izrekla!
Strast me biesna na toliko zanie,
Pa izjavih Ipolitu ono,
Što on saznat nikad smio ne bi.
O, kako je nesretnu me slušo!
Kako mojim ugibo se riečma,
Kako gledo oteti se meni!
Rumen stida na njegovu licu
Sramotu mi strašnu još pojača.
Što mi nisi dala da se smaknem!
Ah, kad mač mu proti sebi digoh,
Nit probliedi, nit mi mač istrže . . .
Samo, što sam jadna ga se takla,
Već je bilo okrutniku tome
Ko da grieh moj i mač mu okalja[1]) . . .

[1]) To je Senekina misao. Kod njega Ipolit ne uzima više mača sebi uz bok samo za to, što ga se je dotakla Fedrina ruka i tako ga obeščastila.

Enona. O gospodjo, zar ćeš tužit doviek?
Onaj žar, što treba da ugasiš,
Tugom sama raspiruješ jače.
Ne bi l' veća tebi dika bila,
Kćeri slavnog roda kraljevskoga,
Da nevriednog zaboraviš mladca,
Što i tako tebi izbjegava?
Dostojniju uzmi brigu brinut;
Ko kraljica kraljevstvom zavladaj!

Fedra. Ja da vladam? Ja da zakon dielim,
Sama sobom što vladat ne mogu?
Ja, što pamet ostavi me jadnu?
Ja, što s teška ropstva jedva dišem,
Što umirem?

Enona. Ostavi ga onda!

Fedra. Ostavit ga bolna ja ne mogu.

Enona. Prognati si Ipolita smjela,
A ugnut mu sad da se ne možeš?

Fedra. Ah, ne mogu više; sve je sazno.
Sama sam se stida svog otresla,
I sramotu ispovjedih sama
Nesmiljenom dobitniku svome.
Iznenada u srcu se mome
Zametnula tajna neka nada.
Ti si glavom život mi vratila,
Ti si znala liepim slovom kriepit
Mene, kad sam već i umirala.
Iz tvojih sam razabrala rieči,
Da ga odsad smijem ljubit javno . . .

Enona. Ah, što ne bih rekla da te spasem?
Al, da nikad nisi uvriedjena,
Zar mu možeš prostit, što te prezre?
Ne sjećaš se, kako mrskim okom
Gledao te u prahu pred sobom?

Oduran je u ponosu svome!
Zar ne vidje Fedra sve to sama?

FEDRA. O, Enona! Vremenom će tvrdost
Ipolita ostavit i jenjat.
Od mala je šumama bludio
Poljski zrak ga otvrdnuo mlada.
Gojenac je prirode bezdušne.
Prvi put je slušao za ljubav.
Mučao je možda tek od čuda?
Il je moje naricanje bolno
Odveć živo i žestoko bilo?

ENONA. Pamti, da ga barbarkinja rodi!

FEDRA. Neka! Ljubit znala je i ona!

ENONA. Al on cieli ženski rod omrznu.

FEDRA. Bar nuzljube bojat se ne moram.
Ah, sad već me svjetuješ uzalud.
Moja pamet pomoći ne treba;
Srcu, srcu pomozi, Enona!
Tvrd Ipolit za ljubav ne mari.
Potražimo kakvu drugu pomoć,
Da ga za se predobit možemo!
Mislim, da bi kraljevska ga kruna
Osvojila. Atine bi mladić;
To pritajit ni sâm ne mogaše.
Put Atine brodovlje upravi
I o vjetru viju mu se jedra.
Ded potrči i u moje ime
Tom mladiću sjajnu krunu kaži!
Gledaj da ga svietla kruna smami!
Neka svoju njom ovjenča glavu.
Ja bih s njim je -- samo dielit rada . . .
Moć mu dajem, kojoj sam nevješta.
On će učit mog sina kraljevat.
On će sinu možda otac biti . . .

Njegovoj ću vlasti vrći sina
Njegovoj ću vlasti vrći — majku.
Gledaj da ga skloniš svakojako!
Zaklinji ga, uzdiši i plaći!
Tvoja rieć je moćnija od moje.
Reci, da se Fedra smrću bori.
Ne žali — i kleknut preda njime!
Tebi sudbu povjeravam svoju,
U tebi je sve moje nadanje;
Idi! Ja te čekam, da uzmogu
Znat, što sa mnom bogovi smisliše.

PRIZOR II.

Fedra.

FEDRA *(sama)*. O, Venera, grozna, nesmiljena,
Na što si me ljubavlju dovela?
Nije l' dosta okrutnosti ove?
Pobjeda je tvoja; strast me svlada.
Nego, ako nove želiš slave,
Ti se digni na većeg junaka,
Ipolita! Njega gledaj sputit!
Taj ti nikad koljena ne prignu
Pred oltarom; — on bježi pred tobom,
Prkoseć ti. Taj i ne zna za te . . .
Osveti se, božice, osveti!
Sudbina je tvoja kô i moja;
Tebe mrzi, mene jadne ne će . . .
Daj mu ljubav, neka se zaljubi!
Al gle evo, Enona se vraća
Što je, što je? Možda te ni čuti
Nije htio. Jao, što je, reci!

PRIZOR III.

Fedra i Enona.

ENONA. Gledaj, da se ljubavi okaniš,
I kô prije opet čista budeš!
Kralj, za koga rekoše da propa,
Osvanut će glavom sad pred tobom.[1])
Tezej se je vratio; ovdje je;
U susret mu silan narod srta.
A ja tražeć mladca Ipolita,
Slušala sam narodno klicanje.

FEDRA. Muž moj živi! — O, Enona, dosta!
Svoj sam grieh pred svietom iskazala.
Živi! — Više ne treba da saznam.

ENONA. Kako misliš?

FEDRA. Vjerovat mi ne htje.
Suze su me tvoje prevarile . . .
Jutros još sam mrieti mogla čista;
Poslušah te, -- sad ću mrieti grešna.

ENONA. Ti da umreš?

FEDRA. Što sam učinila!
Muž će mi se vratit; sin se vraća
Sin, što svjedok moga je preljupstva.
Kako smijem oca mu pogledat?
Srce mi je prepuno čemera;
Za jade mi sin ne htjede znati;
Oči moje pune se suzama,
Kojima se smilovat ne htjede.
Misliš li, da ne će ocu reći

[1]) Fedra očekuje Enonu, da čuje, je li isposlovala, što joj je naložila. Enona se vraća s viješću, da se je Tezej vratio s puta. Ovaj je pozorišni prizor od osobitog efekta. Kod Evripida Tezejev povratak ne iznenadjuje nikoga, jer ga svi očekuju. Racine se držao Seneke.

On, što čast mu očeva nadà sve?
Da će dati oca-kralja varat?
Zar bi mogo gnjev prot meni skriti?
I da skrije! Uzalud bi bilo;
Nevjera je moja prevelika;
Ja je znam i priznajem je svima.
Nije Fedra od onakih žena,
Što bez srama i bez rumenila
U svom griehu dalje živjet znadu.[1])
Ja osjećam svu slaboću svoju.
Zidovi će ovi i svodovi
Uzet rieč i prokazati mužu
Prevarenom crne griehe moje.
Da, umriet ću! Smrt će me iskupit
Iz tolikih jada žića moga. —
Je l' tolika nesreća ne živjet?
Nesretnik se samrti ne grozi.
Ja se samo bojim zloga glasa,
Što ostavljam jadnoj svojoj djeci.
Jupitrova krv će ih sokolit,
Što žilama njihovim protiče.
Al ma slavno porietlo im bilo,
Majčin spomen sve će ocrniti.
Strepim, djeca od sramote ne će
Oka smjet sa zemlje da podignu.

ENONA. Pravo zboriš; žalim ih oboje.
Imaš za što da se bojiš, gospo.
Ali, na što da ih osramotiš?
Na što sama, da na sebe bjesniš?
Sviet će reći: Fedra je zgriešila,
Pa pred mužem morala se sklonit.

[1]) Ovo malo redaka, kojima Fedra obraća oči prema svojoj nutrašnjosti, od većeg su uspjeha od svih dvadeset i pet Evripidovih vrsta, u kojima Fedra teoretski popuje ženi, koja je zaboravila na svoje dužnosti i na svoju vjernost.

Ipolit će tvojom smrću moći
Da potvrdi svoje rieči silu.
Kad te tuži — što ću ja mu na to?
Lako će me moći da ušutka,
I vidim ga već kô pobjednika.
Sramotu će tvoju pripoviedat
Svakom, tko ga bude slušat htio.
Ah, da prije striela me ošine!
Nego reci, ne varaj me više,
Ljubiš li ga i sad kao prije?

FEDRA. On je nemaš u očima mojim!

ENONA. Na što onda pobjedu mu nudjaš?
Ako ga se bojiš, ti ga tuži
S iste krivnje, s koje on bi tebe
Tužit mogo. Požuri se samo!
Tko će reć da tvoje nije pravo?
Sve se proti njemu urotilo;
Mač, što srećom ostade kod tebe,
Tvoja smetnja, u kojoj si sada,
Tvoji boli, što si preboljela,
Njegov izgon, kad ga otac progna
Na velike tvoje zagovore.

FEDRA. Ja da crnim dušu[1]) nedužnicu?

ENONA. Zabrinuta za tebe tek želim,
Da se smiriš; ja ću sve uredit.
I samoj je meni teško zborit,
Al kad drugog izlaska ne vidim,
Da sačuvam milu tvoju glavu,
Ništa nema, što činila ne bih.

[1]) Ovaj Fedrin odgovor jasno pokazuje, kako joj je Racine ulio plemenito i veliko srce. I ako je njena strast planula za Ipolitom, ne će da se posluži proti njemu neistinom i laži. Sve nas više zaokuplja njena borba sa samom njom. Ona osjeća svoj grieh, al nema sile, da ga prizna i da mu se odupre.

Preuzet ću sve na svoju dušu.
Tezej će na moju tužbu planut,
Ali sina zatomiti ne će;
U prognanstvo odbit će ga samo.
I kod kazne razbira se otac;
Dosta mu je ako slabo kazni.
Al, pa makar krv nedužna tekla,
Tvoja čast je u pogibli, gospo;
Nek poteče i krv radi časti!
Dobar glas je preveliko blago,
A da bi ga smjela zanemarit.
Žrtvuj sve, i dušu da žrtvuješ . . .
Al gle Tezej!

FEDRA. Ipolit je s njime!
U licu mu svoju propast vidim . . .
Radi, kako znaš, sve tebi puštam;[1])
Strah i trepet svu mi snagu ote.

PRIZOR IV.

Tezej, Ipolit, Fedra, Enona i Teramen.

TEZEJ. Nesreća mi više ne će kratit
Da te grlim . . .

FEDRA. Prestani, Tezeju!
I ne kaljaj tako liepih rieči;
Ja ljubavi tvoje ne zavriedih;
Ponižen si; zavidna ti sreća

[1]) Kod Seneke optužuje sama Fedra Ipolita pred Tezejem; kod Racina prepušta sve Enoni, da je spase. I ako oboje izilazi na isto, kod Racina je Fedra manje kriva. — Ona se osjeća odviše slaba, da bi se mogla oduprijeti strasti za Ipolitom, pa zato hoće ili da njega ili da sebe upropasti. S ovog pogleda je Racinovo djelo „école de moeurs“.

Za odsutstva ne poštedi žene.
Nevriedna sam milovanja tvoga,
Nevriedna da skuta ti se taknem;
Pred licem se tvojim skrivat moram. *(Ode s Enonom.)*

PRIZOR V.

Tezej, Ipolit i Teramen.

TEZEJ. Čudno li ti dočekaše oca,
Sine!

IPOLIT. Samo Fedra znade zašto.
Al mi slušaj živu želju, oče!
Dopusti, da više nje ne gledam;
Dopusti, da sin se za viek skloni
Palači, — gdje tvoja žena živi!

TEZEJ. Ostavljaš me?

IPOLIT. Nisam je tražio.
Ti dovede ovamo je glavom;
U Trezenu dovede ih obje
Da ih čuvam: Fedru, Ariciju.
Na što, dalje da ovdje ostanem?
Dosta mladih protrajo sam dana,
Po šumama stižuć divlju zvjerad.
Ne bih l' -- mahnuv zabiti se puste —
Na junaštva koplje dići mogo?
Dok si ti od mene mnogo mladji
Mnogo čim se proslavio svietom,
Mnogi silnik, mnoga neman divlja
Osjetila desnicu je tvoju;
Od gusarske pogane si ruke
Dvaju mora[1]) briege očistio.

[1]) Tezej je haračio po Trezeni, Isthmu, Atici i Eubeji. Dva su mora dakle: egejsko i jonsko.

Bez bojazni išao je putnik.
Herkulu je samom odlahnulo,
Gledajući tvoja silna djela.
A ja, slavnog oca sin neznatan
Ni majčine slave ne dosegoh.
Daj junaku, da i junakujem,
Da ne gubim u neradu dane!
Dopusti, da neman, koja ti se
Možda oku junačkome ote,
Složim kao plien pred tvoje noge!
Il junačka da me samrt nadje,
Pa mi ime s vječnom slavom sveže,
Nek se zna, od tebe da se rodih!

TEZEJ. Što je to? I koji jad se desi,
Da preda mnom mili moji bježe?
Ako svima mrzak sam i grozan,
Što me bozi onda izbaviše?
U ropstvu sam i zaglavit trebo!
Jednog samo[1]) prijatelja imah,
Al taj htjede — ludom strašću zgrabljen —
Ženu otet epirskome kralju.
Morao sam ljubav mu pomagat.
Nu kob ljuta našu pamet smuti;
Kralj zateče bez oružja mene;
Zaveza me, u tamnicu vrže.
A prijana, jadnog Piritoja,
Baci psetu, što se ljudskom krvlju
Pitalo, i tu je izdahnuo.

[1]) Plutarh govori u biografiji Tezejevoj, da je pratio Piritoja u Epir, kad je išao, da moloskom kralju Edoneju otme kćer. Koji god je mladoženja dolazio po ovu kraljevnu, morao je dijeliti mejdan s Cerberom, psetom Egejevim. Onaj bi je dobio, koji nadvlada Cerbera. Kad je Edonej saznao, da junaci — Tezej i Piritoj — nisu došli da se biju s nemani, nego da djevojku otmu, sveže Tezeja u tamnici, a Piritoja baci Cerberu, da ga razdere.

*

Ja sam, sjedeć u mračnoj samoći,
Blizu pakla dane provodio.
Al poslije šest mjeseci dugih
Smilovaše i meni se bozi.
Budnu stražu nadlijat sam znao.
Sviet izbavih od užasnog vraga
Edoneja, i bacih ga psetu,
Da se krvlju gospodara siti . . .
A sad, gdje se opet grlit nadah,
Sve, što srcu mom je najmilije;
Sad gdje duša sanjala je moja,
Nove slasti da će joj osvanut;
Evo, svi se zagrljaja klone,
Svi se groze, strepe preda mnome!
Da sam znao, da vam strah ulievam
Volio bih u sužanjstvu ostat.
Reci, što je? Fedra mi se tuži;
Čast je, veli, okaljanja moja;
Poniżen sam; a tko me ponizi?
Zar me nisi osvetiti znao?
Zar je mogla zakloniti Grčka,
Koju mač mi toliko zaduži,
Grešnika i tata moje časti?
Odgovora nemaš? — Rodjen sin moj?
Zar se i ti s dušmanima slažeš!
Idem! Sumnja dušu moju bije.
Grieh ću saznat, grešnika ću poznat.
Nek mi Fedra žena sve razjasni! *(Ode.)*

PRIZOR VI.

Ipolit i Teramen.

Ipolit. Što to znači? Što će se izleći?
Fedra u svom biesu svesilnome
Mogla bi se tužit, upropastit?

Bogovi! A, što će kralj? Ljubavi!
Ljut li otrov nad krov ovaj razli!
I mene si svojim žarom takla!
Što sam bio negda? Što sam sada?
Crna slutnja mori moju dušu . . .
Al, što da se čisto srce plaši?
Idem, pa da bolju zgodu tražim,
Da očevo, srce pridobijem,
Kazat ću mu i za svoju ljubav.
On bi mogo sreću pomutiti,
Al je razbit nikad ni do vieka!

ČIN ČETVRTI.

PRIZOR I.

Tezej i Enona.

TEZEJ. Ah, što čujem? Crna izdajice,
Što povriedi čast oca svojega!
Grozna sudbo, što me tako goniš?
Ne znam, što sam, ne znam, kud sam zašo;
Je l' to plaća očevoj dobroti?
Bludna željo, prokleta mu bila!
Da podmiri pohotljivu želju,
Htjede sinak oružjem se služit;
Dä, prepoznah mač, oružje kleto,
Što mu dadoh da njim junakuje;
Na kraljicu njime se je[1]) digo!
Porodične prezreo je veze.
A Fedra je kaznu odgadjala,
Tajeć griehe nevriednoga sina.

ENONA. Žalila je oca nesretnika.
Stideći se sinove požude,

[1]) Dramatska se kriza obraća u peripetiju. Tezej je našao mač, što ga je Fedra Ipolitu istrgla, i sumnja, da se je Ipolit njime podigao na Fedru. Enona ga u toj sumnji potkrepljuje dvoličnim govorom. Racine ne iznosi iz estetskih razloga opadanje Enonino pred općinstvo, nego se iz Tezejeve ogorčenosti može naslutiti Enonino podvaljivanje.

Borila se sama sobom gospa,
Hoteć sebe smrću pogubiti.
Vidjela sam. kad se ruka digla
I pohitih, da ti ženu spasem.
Ja jedina sačuvah je tebi.
I tako sam, žaleć njenu smetnju,
I žaleći tvoj nemir, gosparu,
Odala ti, za što plače gospa.

TEZEJ. Nevjernik je preda mnom bliedio;
Dolazeć mi od straha je drhto[1])
Hladni pozdrav zateče me njegov
I ohladni ljubav mi za sina.
Nego reci, da l' ta grešna ljubav
Sinovljeva Atinom se raznie?

ENONA. Ta, sjeti se kraljičine tužbe!
Ljubav grešna razbudi joj mržnju.[2])

TEZEJ. U Trezeni ljubav s nova buknu?

ENONA. Sve ti rekoh, kako se je zbilo.
Fedru nesm'jem ostavit u tuzi
Dopusti mi, da pohitim k njojzi!

PRIZOR II.

Tezej i Ipolit.

TEZEJ. Ha, evo ga! O bogovi, koga
Ne će lik mu plemenit osvojit?
Za što da na čelu preljubnika

[1]) Ipolit je drhtao zapravo samo za to, što su mu u ušima još zvonjele riječi Fedrina očitovanja, a blijedio je, što je — čuvši za smrt očevu — izjavio Ariciji ljubav i ponudio joj krunu.

[2]) Enona ne daje pravog odgovora Tezejevu pitanju. Ona i ne opada Ipolita direktno, nego govori samo o nekoj grešnoj ljubavi, al ne kaže čijoj. A, kad Tezej hoće da sazna išta pozitivnije, ona se isplete i ode, ostavljajući u duši Tezejevoj sumnju na Ipolita.

Dostojanstvo kô vrlina sjaje?
Za što nema očitih znakova
Da odadu odmah podlo srce?

Ipolit. Bih li smio saznat, gospodaru,
S kog ti jada smrknulo se čelo?
Smije l' sin za tajnu znat očevu?

Tezej. Propalico! Još se usudjuješ
Pred licem se mojim pokazivat?
O nemani, što te grom ne smlati!
Ljut ostanče gnjusnih razbojnika,
Od kojih sam zemlju oprostio!
Pa još ovdje, gdje ti biesna želja
Na ložnicu očevu se dignu,
Ovdje si se usudio javit,
Ovdje, gdje si sagriešio griehe?
Što ne bježiš u neznane kraje,
Gdje za ime nitko mi ne znade?
Idi s oka! Ne potiči mržnje,
Ne razdražuj dalje strašna gnjeva,
Što ga biesan jedva spregnut mogu!
Dosta mi je rugla za sve vieke,
Da izrodih tako grešna sina.
Ostavi mi bar toliko sreće
Da slavnog svog imena ne kaljam,
Priekom smrću kazneć tvoju pakost!
Bježi, ako nisi voljan poći
Onim putem, kojim svi podjoše
Krvnici, što moja ruka smrvi!
Gledaj da te nikad više ovdje
Sunca božjeg traci ne zgledaju!
Bježi, bježi hrlim koracima
I da nikad više u Atini
Ne ugledam odurna ti lica!
A ti, bože morski, Posejdone!
Ako ikad pomorske ti žale

Oslobodih krvnih razbojnika,
Sad se sjeti obećanja svoga,
Kad mi reče, da ćeš mi izvršit
Jednu molbu, da mi se odužiš!
Čameć jadan u kukavnom ropstvu
Nisam tvojoj utico se moći,
Već sam, štedeć besmrtnu ti silu,
Za važnije zgode čuvo sebi.
Evo danas obraćam se tebi.
Zaklinjem te: osveti me sada!
Osveti me, oca nesretnoga!
Tvome gnjevu puštam izdajicu,
Uguši u krvi grešnu žudnju!
I, što ljuća osveta ti bude,
Tim će veća milost biti meni.

Ipolit. S grešne strasti optuži me Fedra.
S takve zlobe moja duša trne;
S toliko mi nenadanih jada
Rieč jeziku otimlje se mome.

Tezej. Nesretniče, zar si se nadao,
Da će Fedra zločin tvoj zamučat?
Nisi smio mača ostavljati,
Znamen grieha, u Fedrinoj ruci.
Il si trebo — da je mjera puna —
Rieč i život Fedri otet mahom.

Ipolit. Morao bih istinu ti reći
Kad si srdžbom na me navalio,
Ali ne ću! Moram te poštedjet . . .
Poštovanje prema tebi uze
Rieč iz usta mojih: reć ne mogu.
I da duže ne dodijavam ti,
Dozovi u pamet prošlost moju
I sjeti se, kakav život živjeh
Do sada i znaj, da malen grieh bi
Moro negda bit začetak veljem.

A ja nikad nisam ni ljubio . . .
Tko je ikad i najmanje právo
Povriedio, vriedjat će i veće;
Al nedužnost plaha ne će nikad
Izvrći se mahom opačinom;
Za čas malen ne će čovjek vriedan
Zlotvorom i preljubnikom postat.
Ja gojenac junakinje čiste
Svojoj krvi ne iznevjerih se.
A i Pitej, za kog ljudi kažu,
Da je mudar kao rietko koji
Naukom me svojom odgajio.[1])
Nije meni do vlastite hvale,
Nego, ako imam kakvu krepost,
To je mržnja na tu opačinu,
Što mi zloba stala nametati.
Nikad nisam ženske zagrlio,
I po tom me ciela Grčka znade.
Moja krepost prevršuje mjeru,
I svatko se čudi tvrdu srcu.
Vjeruj oče, sjajno ono sunce
Nije čišće od dna srca moga!
A sad kažu, da me grešna žudnja . . .

Tezej. Da, taj ponos, kukavni dječače,
Upravo te on i ocrnjuje.
Vidim jasno hladnoće ti razlog:
Samo Fedra mogla te je zaniet,
Bestidne ti želje za njom kipe,
A za svaku drugu ljubav čistu
Grešno srce tvoje i ne haje . . .

Ipolit. Ne, moj oče, ovo mlado srce,
— Na što da ti i nadalje tajim? —

[1]) Pitej, kralj u Trezeni, djedak Tezejev s majčine strane, bio je med Atinjanima priznat radi svojih učenjačkih aforizama. On je odgajio Tezeja, a kasnije i sina njegova Ipolita.

Baš *za čistu* ljubav hajat znade
Izjavit ću pred tvojim koljenom
Pravi grieh svoj, kojem sam se dao:
Ljubim, oče, protiv tvoje volje
Ljubim onu, koju mi zabrani;
Aricina srce mi obuze,
Palantova kćerka svladala me;
Kô boginji klanjam joj se oče
Duša moja protiv tvoje volje
Može samo za njom da uzdahne.

Tezej. Da je ljubiš? Bozi! Ne, ne ljubiš!
Odviše je jasna izlika ti,
Kojom zalud oprati se kaniš.

Ipolit. Šest mjeseci od nje bježim, oče,
Šest mjeseci — od kako je ljubim . . .
A sad dodjoh, dršćući od straha,
Da ti ljubav svoju ispovjedim.
O bogovi, zar baš nema nade
Da će mrena s očiju ti pasti?
Kojom groznom da se kunem kletvom
Da dokažem, da istinu zborim?
Tako meni sunca i nebesa,
I prirode, zemlje vasione . . .

Tezej. Grešnik svagda utiče se kletvi.
O, prestani, i ne troši rieči,
Kad već lažna tvoja krepost nema
Da se drugim brani nego lažju.

Ipolit. Misliš da se izlikom pretvaram?
Fedra u dnu srca svoga krije
Veću pravdu za mene neg otac . . .

Tezej. Ha, besramnost tvoja me zagrija!

Ipolit. Reci: kada treba da odlazim,
U koj kraj me misliš odagnati?

Tezej. Ma da ideš na kraj ovog svieta,
Još bi bliza tvoja podlost bila.
Ipolit. Strašne griehe na mene svaljuješ.
Tko će mene nesretnika žalit,
Kad me i ti odgurnuti hoćeš?
Tezej. Nek te žale crni prijatelji,
Što u zviezde preljubnike dižu,
Zlotvori bez vjere i bez časti
Oni će te — prijatelja — žalit.
Ipolit. Neprestance o preljupstvu zboriš . . .
Ja ću mučat . . . Ali i to pamti
Da je Fedru porodila majka,
Što je ime ocrnila svoje
Sto put gore neg Ipolit igda.[1])
Tezej. O, zlotvore, kud te bies zanosi?
Gubi mi se za vieke iz oka!
Izdajico, gledaj da ne moram
Sramotno te silom odagnati! *(Ipolit ode.)*

PRIZOR III.

Tezej.

Tezej. O, u propast srtaš, nesretniče!
Neptun mi je tvrdu vjeru dao;
Neptun nije nikad svjerovao;
Osvetit će on se radi mene;
Njemu ne ćeš moći da se ugneš.
A ja sam te ljubio odviše,
I ako si dušu mi ranio,
Srca mi se hvata strah za tebe.

[1]) I Evripidov Ipolit ne govori ništa o griehu Fedrinu, jer se je uzdanici Fedrinoj zakleo, da će mučati. Koliko su plemenitiji razlozi mučanju Ipolitovu kod Racina! Ovdje je tek izdaleka natuknuo o griehu — Fedrine matere . . .

Al, zar nisi sam kriv, što te prokleh?
Može li se oca više vriedjat?
O, bogovi, vi mi jade znate,
Zar sam mogo takav porod rodit?

PRIZOR IV.

Fedra i Tezej.

Fedra. Gospodaru, evo me u strahu;
Začula sam ljute grožnje tvoje;
Uplaših se da ih ne izvršiš.
Ako još je doba, dodjoh molit:
Da poštediš sina i krv svoju . . .
Nemoj da mu grozni vapaj čujem,
Ne daj da još jadna gledat moram
Kako otac krv sinovu lije!
Tezej. Ne, kraljice, nisam svoje ruke
Okaljao krvlju svoga sina.
Al neharnik ne će mi utećí;
Besmrtna će ruka njega stići;
Neptun mi je tvrdu vjeru dao
Neptun će te osvetiti, gospo.
Fedra. Neptun? Šta to? Zar si zaželio . . .
Tezej. Što? I ti si dakle posumnjala
Da li će mi želje uslišati?
Želja moja, neka je i tvoja!
A sada mi reci, što se zbilo,
I ražari gnjev moj protiv sina,
Kad je sâm po sebi slab i ništav . . .
Ti i ne znaš sve mu crne griehe;
Biesan stao opadati tebe,
Veli: štogod rekneš, sve su laži,
A on — kaže — Ariciju ljubi.
Fedra. Ljubi?

Tezej. Tako barem reko mi je.
Al ja odbih kletu ovu varku.
Neptun će mi pravdu već osudit
Idem žrtvu da mu sam prinesem,
Da što brže svoju rieč iskupi. *(Ode.)*

PRIZOR V.

Fedra.

Fedra. Ode. Što sam jadna opet čula?
Žar prigušen ponovno se budi.
Ljuto li me šinu ovom viešću!
Ja poletih da pomognem sinu,
Otevši se Enoninoj ruci.
Podjoh, kud me savjest nagonila.
Tko zna, što sam mogla učiniti?
Možda bi me kajanje nagnalo,
Da sve sama priznam svome mužu . . .
Možda bi mi grieh se sâm oteo,
Da mi Tezej ne zakrči rieči?
Ah, on ljubi, a ne ljubi mene!
Aricija srce mu zanosi!
Bozi! Kad me nesmiljeni mladić
Odbijao čela ponosita,
Mišljah, da je srca kamenoga,
Pa da svaku odbija kô mene . . .
A sad evo — druga osvoji ga;
Drugoj se je ohol poklonio.
I on dakle ljubiti je znao!
Samo mene gledat ne htijaše,
A ja, luda, htjedoh da ga branim![1])

[1]) Slika, koja nam se crta u 5. i 6. prizoru ovoga čina, gdje nam se prikazuje žena, koja se stidi svoje grešne ljubavi, a biesna je, što je prezrena — originalno je djelo Racinovo, pa mu nema ni kod Evripida ni kod Seneke traga. Svakako se ovim prizorima tragički momenat diže i pokazuje naum francuskog pjesnika, kako je htio istaći borbu sa savješću.

PRIZOR VI.

Fedra i Enona.

Fedra. Znaš li, što sam dočula, Enona?

Enona. Ne znam, al još držćem sva u strahu.
Prepadoh se, kad se ote meni,
Pobojah se, da ne ćeš nastradat . . .

Fedra. O, Enona — suparnicu imam!

Enona. Kako misliš?

Fedra. Ipolit je ljubi!
Strašni čovjek, što ljubit ne htjede,
Što je suze, srce, prezirao,
Tigar taj, što ne smjedoh mu blizu,
Sad ukroćen stoji, pobjedjen je;
Aricija znala ga je slomit.

Enona. Aricija?

Fedra. Jao, bôli strašne!
Zar sam i to dočekat morala?
Sve štogod sam dosad prepatila:
Strah i čežnju, biesnu strast i savjest
Prezir njegov, uvrede beskrajne,
Sve to nije ništa, ništa bilo
Prema jadu, što ga sada jadam!
Ljube se! Oh! Reci, imena ti,
Kako su mi oči zavarali?
Kako su se sastajali, reci?
Gdje su bili? I otkad se ljube?
Ti si za sve znala. Za što si mi
Dala oči vezat? Što ne otkri
Meni tajnost, da od boga nadješ?
Jesu li ih ljudi sastajali
U šumama, na tamnim mjestima?
Ah, njima je bilo dopušteno
Bez grieha se sastajat i grlit!

Uzdasima njihnim nebo se je
Smiešilo i veselo gledalo.
Griz savjesti nije im smetao.
Dani su im osvitali vedri.
A ja izrod ljudskog pokoljenja
Skrivala se, bježala pred suncem,
U tminu sam glavu zaklanjala.
Smrt jedinu smjela sam zazivat.
O, kako sam, željno je čekala!
Crna bol bje jedina mi hrana,
Gorke suze pojile me bolnu.
Suze su mi bile slast najveća!
Pa ni plakat nisam smjela jadna,
Da me tkogod ne bi ugledao;
Gušila sam silom suze svoje,
A pod smiehom očaj sakrivala.

ENONA. Ljubav ne će ni na što im biti;
Vidjeti se nikad više ne će.

FEDRA. Ali će se do vieka ljubiti!
O, možda se kunu zakletvama,
— Ma progonstvo da ih rastavljalo! —
Da se nikad ostaviti ne će.
Ne, te njihne sreće trpjet ne ću.
Prosti biesu ljubomorne žene!
Aricija mora u grob pasti!
Ja ću s nova u kraljevom srcu
Staru mržnju protiv nje uzbudit.
Na koljena pred njim ću da padnem:
Nek ne štedi u njoj ženskog roda;
Njeni griesi veći su od sviju,
Što ih njena braća sakriviše . . .
Što govorim? Kud me pamet zanie?
Ljubomorna Tezeja da molim?
Moj muž živi, a ja dalje ljubim!
Za kim ginem? Za kim srce plamti?

Kosa mi se od grozote diže;
Grieh je moj nad sve griehove veći! . . .
Nakana sam zločinstvo počinit,
Ruke svoje krvlju da omastim,
Krvlju čistom, krvlju nedužnicom.
O prokleta ja, što dalje živim,
Što još smijem jarko sunce gledat,
Ono sunce, od kog sam potekla!
Ja, što bog mi bogova je djedak![1])
Nebo, zemlja, ciela vasiona,
Sve je puno božanskog mi roda!
A ja ne znam, kud da se sakrijem.
U paklene moram bježat tmine!
Ah, što rekoh? I tamo ne smijem!
U podzemlju otac moj vlàdâri;
Žäru[2]) držeć u desnici ruci,
Pravdu sudi sjenama, što dodju . . .
O, kako bi duša mu se trgla,
Da pred sobom svoju kćer ugleda;
Da mu kaže svoje opačine,
Kojih možda ni u paklu nema!
Što ćeš reći mome griehu, oče?
Već te vidim, kako ti od straha
Kobna žara ispada iz ruku;
Kako smišljaš muke nečuvene,
Sam da svojoj krvnik budeš kćeri . . .
Ah, oprosti! Bog osvetnik ti je
Porodicu jadnu uništio.
Po bjesnilu mome možeš sudit
Osvetu mu. — O, a srce moje

[1]) Kako rekosmo, Fedra je vukla lozu po materinoj strani (Pazifaje) od Helija, a po očevoj (Minos) od samog Zevsa.

[2]) Minos kao prvi sudac u podzemlju, prikazuje se s urnom u ruci, kako kupi glasove od drugih sudaca.

Grieha slast ni okusilo nije[1]) . . .
Do izdaha jadi me progone;
Život trajem u mukama strašnim.

Enona. Ostavi se suvišnoga straha!
Drugim okom gledaj svoju bludnju.
Ljubiš. — Kobi oteti se ne ćeš;
Kobni čari tebe zanesoše.
Je l' to čudo dosad nevidjeno?
Zar pr'je tebe strast nikog ne svlada?
Slabost nam je svima prirodjena;
Samrtnicu smrtni udes shvati.
Tužiš mi se, da već davno ljubiš;
Ta i sami silni nebesnici,
Koji ljuto znaju kaznit griehe,
Usplamtiše griehom preljubovnim.

Fedra. Ha, što čujem? To su tvoji svjeti?
Rad si dakle, da me upropastiš
I otruješ posljednju žilicu?
Nesretnice! Ti me na zlo krenu.
Bježala sam pred svietom i suncem;
Ti si mene izvela na sunce.
Molbe tvoje mene prevariše.
Ja ugibah sve se Ipolitu;
Ti si mene s njime opet svela.
Što zamisli, crna kukavice,
Da su smjela bezbožna ti usta
Ocrniti njegvo lice bielo?
Poginut će možda. Strašna želja
Očeva će možda se ispunit . . .
O, nemani, skini mi se s oka!
Ostavi me mojoj strašnoj kobi.

[3]) Chateaubriand veli o ovom uzdahu, da je možda najenergičniji, što ga je igda ljubavna strast čula. To je smjesa osjećanja, bjesnila, griza savjesti i očaja, koji se riječima ne može ni izreći.

Nek ti nebo sudi po pravici!
Dao bog, da tebi se osveti,
Da nijedna podla duša više
Ne podstiče strast krunjenih glava
Uslužnošću paklene sklonosti!
Da ne klonu, da ne propadaju.
O laskavci crni, što će svesti
Najprije na kralje gnjev nebeski! *(Ode.)*

Enona *(sama)*. Da joj služim, sve sam učinila.
To je hvala sad; al — pravo mi je.

ČIN PETI.

PRIZOR I.

Ipolit i Aricija.

ARICIJA. Što? Ti ćutiš u takvoj pogibli?
Oca puštaš u tolikoj bludnji?
Okrutniče! Vidim: moje suze
Nemaju za tebe više sile.
Svoje volje od mene se dieliš,
Da se nikad više ne vidimo.
Idi, Idi! Ariciju jadnu
Ostavi sa njezinom žalošću!
Al, bar gledaj da sačuvaš — sebe!
Gledaj svoju čast da natrag primiš,
I da otac s tebe kletvu skine!
Još je doba. Za što dalje puštaš
Da ti Fedra podvaljuje griehe?
Što se ocu ne bi očitovo?

IPOLIT. Što se ocu ne bih očitovo?
Zar da vrgnem pred sviet i na ruglo,
Što je ocu najveće svetište?
Da li smijem otvoreno reći,
Što bi stidom oca zastidjelo?
Samo ti za tajnu našu znadeš;
Samo tebe i bogove višnje
Imam ja, da razotkrijem dušu.
Samo tebi nisam skriti mogo,

— Po tom sudi, koliko te ljubim! —
Nisam mogo, što sâm sebi skrivah . . .
Al zapamti pod kojom zakletvom
Tebi svu sam povjerio tajnu!
Zaboravi, ako možeš, na sve.
Nemoj, da ti igda čista usta
Stanu pričat pripoviest tu strašnu!
Bogovi nek uzdanje nam budu;
Jedini će oni me čuvati.
Na osvetu pravda ih nagoni;
Čas će doći — i Fedru će snaći
Kazna božja, kazna osvetnička.
To jedino od tebe zahtievam.
Sve ću drugo svojom rukom postić.
Ostavi se ropstva, što te veže.
Podji sa mnom; sa mnom da pobjegneš!
Ostavi se mjesta prokletoga,
Gdje se samim dahom krepost truje.
Sad je zgoda, da se i ti otmeš.
O, uzdaj se u desnicu moju;
U desnicu i drugare naše!
Šparta će nas primit, pa i Argos.
Ne dajmo, da Fedra otme krune
Nama, pa da pruži svome sinu.
Sad je hora. Uhvatimo zgodu!
Što se bojiš? Kô da nisi voljna?
Jedini mi spas tvoj daje snage.
Al odakle, da se ledom stvaraš,
Kad u meni sve gori od vatre?
Il se bojiš za prognanim poći?

ARICIJA. O, koliko voljela bih bježat
S tvojom srećom svoju sreću spojit?
Na sav sviet bih rad zaboravila.
Al nas zakon ne spojio sveti;
Zar da bježim, vriedjajuć poštenje?

Da odbjegnem od Tezeja kralja,
Da iz ropstva spasem svoju glavu,
To bi išlo; al pred rodom svojim
Ne bih smjela; znaju da te — ljubim.

Ipolit. O, gospodjo! Glas ću tvoj čuvati.
Nego, slušaj mene je dovela
K tebi jedna odluka svetija:
Bježi otud, od tih nasilnika
Podji sa mnom, kô sa svojim — mužem!
Nesrećom smo slobodni postali;
Ne treba nam očeve dozvole.
Bračnom spoju nije baš potrebno,
Da uz zublje svatovske se spaja.
U Trezeni, posred tiha groblja,
Med grobovljem mojih predšasnika
Ima hram, što vjerolomce kazni.
Tko zadade vjeru, pa je slomi,
Bogovi ga s mjesta u prah sruše.
Zakletva je tamo najsvetija.
Ondje ćemo vječitom ljubavlju,
Da se jedno drugom zakunemo.
Sam bog neka svjedokom nam bude;
Molit ćemo, nek nam ocem bude.
Božice ću najsvetije zazvat,
I Dianu čistu i Junonu,
Nek jamče, da vjerom krenut ne ću.

Aricija. Evo kralja! Bježi kraljeviću!
Ja trenutak ostat ću još ovdje,
Da mi biega nitko ne nasluti.
Idi, al mi vjerna slugu pusti,
Da me k tebi uzmogne dovesti.

PRIZOR II.

Tezej, Aricija i Izmena.

Tezej. Sveti bozi! Razbijte mi smutnju!
Pokažite oku mom istinu,
Kojoj bolan ovdje[1]) trag uhodim.

Aricija. Na sve misli, o draga Izmena;
Budi spremna, da bježimo skupa!

PRIZOR III.

Tezej i Aricija.

Tezej. Za što bliediš? Što si zabunjena?
Što Ipolit htjede ovdje, gospo?

Aricija. Dodje, da se za vieke oprosti . . .

Tezej. Te su oči dakle mogle svladat
Ćud mu divlju? Sretnica si prva,
Za kojom je sin mi uzdahnuo.

Aricija. Istina je, i ne smijem tajit;
Mržnja tvoja ne priedje na sina.
On ne drži, da sam zločinica.

Tezej. Razumijem; on se tebi zakle.
Al ne vjeruj nestalnome srcu;
Ipolit se kleo i drugima . . .

Aricija. Kleo se je?

Tezej. Valjalo je, gospo,
Lakoumnog tvrdje k sebi svezat;
Jer ćeš morat gledat, kako druga
S tobom ljubav Ipolita dieli[2]) . . .

---

[1]) Mislio je, da će tamo naći Fedru ili Enonu, da mu kažu, što je.

[2]) Ovo zagrižljivo peckanje nije dostojno Tezejeva dostojanstva, pa se to Racinu u literarnim ocjenama mnogo zamjeravalo.

Aricija. Kako možeš, kralju, da ocrniš
Krasnu dušu Ipolita sina?
Zar ga tako slabo upoznade,
Da nedužnost s griehovima smieša?
Zar da oblak oku tvom zaklanja
Krepost, koja svemu svietu sjaje?
Odveć su te zavarali lažju.
Odustani od svoga prokletstva!
Pazi, kralju, da ti nebesnici
Ne ispune želje prokletnice!
Nebo prima rado ljudske žrtve,
Al primanje zna nam kaznom biti[1]) . . .

Tezej. Zalud radiš očistit ga grieha;
Ljubav te je žarka zasliepila.
Al ja imam svjedočanstvo bolje:
Gledao sam, kako Fedra plače.

Aricija. O, čuvaj se, kralju! Tvoja ruka
Nedobitna, sviet je oprostila
Mnoge grdne i ljute nemani
Al svih nije; još je jedna živa . . .
No tvoj sin mi zabranio reći.[2])
Znajuć, kako tvoj te sin poštuje,
Da sve reknem — njeg bih uvriedila . . .
Njegov stid je i na mene prešo.
Idem, da me jezik ne prevari. *(Ode.)*

PRIZOR IV.

Tezej.

Tezej. Što to misli? Što toliko puta
Progovori i opet zamuča?

[1]) Tezej je kriv, što je tako lako povjerovao opadanju i požurio se kletvom.

[2]) Ovo ustezanje je efektno, jer Tezej iznenada počne da sumnja. U IV. prizoru razabire se njegova sumnja već jasno.

Zar bi da me zasliepe varkama?
Il bi da me u smetnju dovedu?
Al i meni — pokraj sve strogosti —
Glas se bolan na dnu srca budi;
Milosrdje u meni se budi.
Još jedan put o svem da ispitam!
Ej stražari, nek Enona dodje!

PRIZOR V.

Tezej i Panopa.

Panopa. Ne znam, kralju, što kraljica kani,
Al se bojim pomame joj ljute;
Na čelu joj očajanje vidim,
Licem joj se smrtna bliedost osu.
A Enona, što ju odagnala,
Od sramote u more se baci.[1])
Ne znam razlog mahnitosti njenoj;
Burni vali progutaše jadnu.

Tezej. Šta to slušam?

Panopa. Al smrt Enonina
Nije bolnu Fedru umirila,
Duša joj se sve to više muti.
Katkad samo, da ublaži očaj,
Djecu svoju gorkom suzom kvasi,
A na jednom, kô da nije mati,
Odbija ih nogama od sebe.
Koljeno joj od slabosti kleca,
Ne pozna nas rastreseno oko.
Tri put sjede da nešto napiše,
Tri put biesna razderala pismo.
Da je vidiš, kralju, da pomogneš!

[1]) Ni kod Evripida ni kod Seneke nema služavka da podnese ovoliku kaznu radi svojih rdjavih savjeta.

Tezej. O bogovi! Enona je mrtva,
A Fedra u trzaju izdiše.
Zovnite mi sina, da se brani!
Šlušat ću ga; nek mi sve iskaže! *(Panopa ode.)*
O Neptune, ne žuri osvete,
Pa ma nikad ne bio osvećen
Možda laži ja sam vjerovao,
Prerano sam tebi se uteko.
O, ja vidim, mojoj strašnoj molbi
Bit će plaća — ljuto očajanje.

PRIZOR VI.

Tezej i Teramen.

Tezej. Jesi l' ti to, Teramene brate?
Što ürâdi sa sinom mi dragim?
Tebi sam ga mlada povjerio.[1])
Nego reci, na što suze roniš?
Gdje je sin moj?

Teramen. Uzalud su sada
Brige tvoje. Zalud nježnost tvoja.
Sin ti, kralju, Ipolit — poginu.

Tezej. Sveti bozi!

Teramen. Gospodaru svietli!
Gledao sam sada tužni konac
Najmilije od svih smrtnih glava,
Najčišće na cielom svietu duše.

[1]) To je izražaj najdublje boli, gdje čovjek u svojoj uzbudjenosti zaboravlja sam za sebe, pa od drugih traži račun nad nesrećom, kojoj je sam krivac. To je kao s onom materom, kojoj je — kad joj je sin umro — med ostalim tješiocima došao i učitelj, koji joj je sina poučavao prije dvadeset godina, a ona od njega moli: Daj mi natrag; tebi sam ga povjerila.

Tezej. Sin poginu? Pa baš, kad mu htjedoh
Pružit ruku! Bozi ga uzeše,
Žureći se, da si rieč iskupe.
Koja mi ga striela oduzela?

Teramen. Jedva bila Trezena za nama,[1])
Na kola je sjeo; tužna straža
Šuteći je pratila gospara.
Sjetan krenu kola put Micene,
Puštajući brzim konjma uzde.
Al i oni, viloviti negda,
Glas gosparov negda slušat vikli
Mutna oka, poniknute glave
S njegvom tugom kô da svoju slažu.
Kad al u čas iz dubine morske
Grom zatutnji, sva se zemlja strese,
A iz ždriela strašna jeka jeknu.
Ledom nam se vruća krvca stvori;
Bujna griva naježi se konjma;
Iz pučine morske uspinju se
Talasi put neba; sve se lomi;
More puca, a iz burne pjene
Grdna neman pred nas na brieg pade . . .
Na čelu joj rogovi izrasli,
Žute ljuske osule joj tielo.
U stotine zavojâ se vitla
Kô zmaj grdni, sablast ta užasna!
Ruknu neman — sva se zemlja strese,
Ruknu neman — uzdrma se nebo,
Kužnim dahom ispuni se uzduh.
Prestrašeno more osjeklo se.
Svi u biegu. Stražari kukavni
U bližnji su hram poutjecali.
Sam Ipolit, vriedni sin junaka,

[1]) Pogledaj predgovor na strani 52.

Zaustavi konje, hvata koplje
I desnicom snažnom grdnom zmaju
U slabinu ljutu ranu zada.
Puče rana, crna krvca prska,
A zmaj biesan od užasne boli
Ručuć padne pred konje junaku.
Tu se svija vatrena grdoba,
A iz ždriela na hatove plahe
Sipa plamen, vatru, crnu krvcu.
Od užasa skoče upropnice;
Ne znaju za uzde, glas ne čuju,
Razuzdani, pjeneći se krvlju,
Lete, lete, kud ih oči vode.
U taj mah je — kako vele ljudi —
Bog u rebra ostan im rinuo.
Jure konji preko strme krši,
Ruda puca, sva se kola krše;
U vodjice kraljević se zaple . . .
Prosti mojoj boli! Tog prizora
Strašnog, nikad ne ću zaboravit.
Dok se sjećam, suze će mi teći.
Gledah, kralju, kako biesni hati
Povlačili tvoga jadnog sina,
Isti konji, koje on hranjaše!
Glasom svojim hoće da ih smiri,
Al se oni još gore usplaše,
Pa pojure. Sve mu mlado tielo
Jedna rana. Mi zajaukasmo;
Sva dolina ječi od vapaja.
Al se konji zaustave istom
Tamo, gdje ti groblje pradjedovsko.
Uzdišući poletim sa stražom
Za njim tragom junačke mu krvce.
Tvrde krši krv mu omastila,
A o grmlje vlas se očupala.

Dodjoh, zazvah imenom ga liepim,
On mi pruži ruku i rastvori
Jedva oči; mutne su mu bile.
Umirući ovako mi zbori:
„Čisti život oteše mi bozi.
Pazi, starče, ljubimicu moju,
Ariciju, kad ispustim dušu!
Reci ocu: kad požali sina,
Lažnom tužbom pred njim optužena,
Nek ublaži spomen Ipolitov
Njegujući svoju robinjicu.
Nek joj . . .“ U to blagu dušu pusti.
Na krilu mi mrtvo tielo osta,
Plien žalosni nebeskoga gnjeva.
Izobličen od krvi je bio,
Ni sam otac ne bi ga poznao.

Tezej. Sinko moj! O, jedina mi nado!
Što sam sâm te sebi pogubio.
Nesmiljeni bozi, odviše ste
Saslušali moju molbu. Jao,
Hoću l' ikad moći se okajat!

Teramen. U to dodje bolna Aricija:
Dodje, kralju, ispred tebe bježeć,
Da pred bogom zavjeri se sinu.
Približi se; razabrala bješe
Rujnom krvcom orošenu travu;
Krv na travi pušila se žarka.
Vidje vojna — jadna vjerenica!
Vidje vojna, gdje izranjen leži
I bez duše i bez lika pravog . . .
Časak nije ni vjerovat htjela,
Nego pita: „A, gdje je Ipolit?
Kud je pošo? Ne vidim mu traga“.
A napokon, kad je razabrala,
Da je pred njom, digne oči gore

Kô da nebo kara; pade nice,
Blieda, dršćuć, u jecanje udri,
I kô mrtva pruži se kraj vojna.
Izmena je kraj nje sva u suzam',
Pa je tješi, uskrisit je želi
Na nov život il bolje: na jade.
A ja dodjoh, kralju, da ti javim
Zadnju volju jadnoga junaka.
Evo mene, da dušu iskupim
Od naloga, što mi ga zadade
Izdišući. — Ali eno vidim,
Gdje dolazi krvna mu dušmanka.

PRIZOR VII.

Tezej, Fedra, Teramen, Panopa i stražari.

TEZEJ. Eto Fedra! Ti si dobitnica;
Obezdušen sin u krvi leži.
Al u srcu sumnja mi se budi;
Moja sumnja sina izvinjava.
On je mrtav, on je tvoja žrtva;
Veseli se, što ga kazna snadje
Zaslužena il nezaslužena . . .
Oči ste mi svi zasjenit znali.
Držim da je kriv, jer — ti si rekla . . .
Mnogo suza prolit ću za njime,
Ali dalje istraživat ne ću.
Što da tražim, kad ga više nikad
Natrag ne ću dobiti. A možda
Istraga bi našla većih zala? . . .
O, dopusti, daleko odavde
Uklonit se želim sjeni sina.
Najradije još bih da se prognam
Iz sveg svieta! Srce mi se diže
Na nepravdu, što je sam učinih.

Kao da se svi dižu na mene . . .
Slavno ime moje još me crnjim
Čini sada. Bar da nisam slavan!
Lakše bih se pred svietom skrivao.
Mrzim sve i onu kletu ljubav,
Koju bozi iskazaše meni,
Svjerovavši vjeru mi zadanu.
Proklinjat ću crne njihne dare
I ne tražit novih. — Ta, što su mi
Oduzeli, nikad vratit ne će!

FEDRA. Ne, Tezeju! Ne ću dalje mučat.
Izreć moram nedužnost tvog sina:
On je čist . . .

TEZEJ. O, nesretni oče!
Na rieč tvoju prokleo sam sina.
Misliš, da si sad se očistila?

FEDRA. Časovi su moji odbrojani . . .
Žûri mi se. Slušaj me Tezeju!
Ja sam bila, koja sam svratila
Grešno oko na tvog čistog sina.
Nebo mi je srce raspalilo
Kletim žarom strasti preljubničke,
A Enona — sve je sakrivila.
Bojala se, da Ipolit ne bi
Spoznav grieh moj — tebi sve dokazo.
Kukavica,[1]) koristeć se mojom
Slabošću, da optuži ga prije,
Ode k tebi. Kazna ju je stigla.
Bježeći pred mojim gnjevom grešna,
U valovlju kukavna zaglavi.
Već sam bodež htjela da zarinem

[1]) Ovo, što Fedra govori, nije potpuna istina. Ona obara svu krivnju na Enonu, a ovamo je sama očitovala Ipolitu svoju ljubav i Enoni dala pravo, da govori s Tezejem, prepuštajući se sasvim njenom zagovoru i intrigi.

U svoju grud, ali nisam smjela,
Na vrlini da i rug ostane.
Za to dodjoh, da ti prije javim
Krȅpôst tvoga sina, a onda ću
Polagano krenut u had crni.
Uzela sam, ispila sam otrov . . .
Već se srca hvata, . . . mraz me trese . . .
Tek kroz maglu vidim nebo . . . muža . . .
Kome mrskim zamjerih se griehom.
Smrt otimlje mome oku svjetlost . . .
I tako sam u životu svome
Samo suncu svjetlost otimala[1]) . . ,

PANOPA. Već izdiše.

TEZEJ. Al ni smrt joj ne će
Isprat spomen grieha užasnoga.
A sad hajdmo, da suzama teškim
Krv nesretnog sina isperemo!
Da okajem svoju strašnu bludnju!
Slavimo ga! On je slave vriedan!
A da sjena povriedjena sina
Mirna bude — nek je Aricija,
Makar da je od dušmanske krvi,
Kô rodjena od danas mi kćerka!

[1]) Konac je Fedrin potpuno tragičan. Ona umire izazvavši u nama i užas i saučešće.

Nakladom

Knjižare Dioničke tiskare u Zagrebu

(Knjižare Jugoslavenske akademije)

izašlo je:

Alaupović Tugomir (Hrvat-Bošnjak): **Nesudjenica.** Epska pjesan. Ciena 25 nč.

Andersenove izabrane priče za mladež. Ukrašene sa mnogo slika. Ciena 60 nč.

Apulejeva priča Amor i Psihe, protumačio dr. Milivoj Šrepel. Ciena 30 nč., poštom 35 nč.

Babić Ljuba (Gjalski): **Maričon.** 88 str. Ciena 30 nč.

— — **U noći.** Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života. for. 1·—.

Barišić Fra Rafael: **Pobožnost sv. križnoga puta.** 30 novč.

Bresztyenszky dr. Šandor pl.: **Izraelićani i vršenje patronatskoga prava.** 10 nč., poštom 15 nč.

Conscience H.: **Škrtac.** Preveo Josip Zorić. Ciena 40 nč.

Dickens Charles: **Pikvikovci.** Roman. for. 1·—.

Divković Mirko: **Izbrane ruske narodne pripovijetke.** Ciena 80 nč.

Dostojevski M. F.: **Zapisci iz mrtvog doma.** Preveo S. Lukić. Ciena for. 1·20.

Dvie uzorne tragedije: Britanik, od Racina; **Tankred** od Voltaira. Ciena 75 nč.

Ettinger Josip: **Šumsko grmlje i drveće u Hrvatskoj i Slavoniji.** Nagradilo hrvatsko-slavonsko šumarsko družtvo (Sa 52 slike). Ciena for. 1.50.

Gaboriau Emile: **Gospodin Lecoq.** Roman. for. 1.—.

Garšin V.: **Iz zapisaka vojnika Ivanova o vojni god. 1877.** Ciena 30 nč.

Goethe W.: **Armin i Doroteja,** pjesan. Preveo Vladislav Vežić. 40 nč., poštom 45 nč. Fino izdanje 75 nč., poštom 80 nč.

Golycin knez Dmitrij: **Ne ubij!** (Odgovor na Kreutzerovu sonatu.) Ciena 20 nč.

Iveković dr. Francisko: **Životi svetaca i svetica božjih, za mjesec siečanj, veljaču, ožujak.** Svaki svezak po 60 nč. Sva tri svezka u jednom for. 1.60.

Kako Vam drago. Komedija u tri čina. Ciena 30 nč.

Klaić V.: **Kosovo,** geografijsko-historijske crtice. Ciena 20 nč.

Klaić V.: **Hrvat i Hrvatska.** I. Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda. Ciena 40 nč., poštom 45 nč.

Kosirnik dr. I.: **Higijena.** Ciena 35 nč., poštom 40 nč.

Kozarac Josip: **Mrtvi kapitali.** Pripoviest. 40 nč., poštom 45 nč.

Loti Pierre: **Islandski ribari.** Roman, 40 nč., poštom 45 nč.

Marn prof. Fr.: **Prijegled grčke i rimske literature.** Ciena for. 1.—, poštom for. 1.05.

Martić Fra Grga: **Osvetnici V.** Ustanak u Bosni i Hercegovini g. 1876—8. Bojevi srbski i crnogorski. Ciena 60 nč.

Martić Fra Grga: **Osvetnici VII.** Osvojenje Bosne i Hercegovine god. 1879. Ciena 60 nč.

Martić Fra Grga: **Put u Dubrovnik.** Ciena 30 nč.

Maury M. F.: **Fizikalni zemljopis.** Pohrvatio Kazimir J. Stefanić. Sa 2 table. Ciena 60 nč., poštom 65 nč.

Miletić pl. Stjepan: **Grobne pjesme.** Ciena 40 nč.

Miletić pl. Stjepan: **Grof Paližna.** Drama. Ciena 50 novč.

Miletić pl. Stjepan: **Boleslav.** Tragedija u 5 činova. Ciena 50 nč.

Palmotić Gj. Gj.: **Pavlimir:** Drama. S uvodom I. Milčetića. Ciena 60 nč., poštom 65 nč.

Pogačić M.: **Slava mladosti.** for. 1.50.

Postupnik privremeni gradjadski od 16. rujna 1852. za Ugarsku, Hrvatsku i Slavoniju, srbsku vojvodinu i Tamiški banat. 40 nč.

Seeman O.: **Mythologija Grka i Rimljana.** Sa 83 slike. Ciena for. 1.60, tvrdo vezana for. 2.—.

Sundečić Jovan: **Brat Marko i sestra Jeka.** Istiniti dogodjaj. Ciena 30 nč., poštom 35 nč.

Sundečić Jovan: **Тужна књига.** I. Одисаји родитељскога срца. Пјесме Јована Сундечића II. Срце и љубав. Пјесме † Пера Јовова Сундечића. 1 for.

Šišić Ferdo: **Bitka na krbavskom polju.** Ciena 25 nč.

Šenoa August: **Ilijina oporuka.** Ciena 40 nč.

Šrepel dr. M.: **O Vrazovoj kritici.** Ciena 30 nč.

Šulek Bogoslav dr.: **Hrvatski ustav.** Ciena 60 nč.

Tennyson Alfred: **Enoh Arden.** Preveo Zmaj-Jovan Jovanović. Sa 4 slike. Ciena 50 nč., sjajno vezana for. 1.20.

Theiner A.: **Acta genuina ss. Oecumenici Concilii Tridentina.** Dva svezka. for. 20·—.

Tkalčić Ivan Krstitelj: **Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba.** Sv. I. for. 6·—, sv. II. for. 4·—, sv. III. for. 3·—, sv. IV. for. 3.—, sv. V. for. 1.50, sv. VI. for. 1.50.

Tolstoj L. N.: **Obiteljska sreća.** Preveo S. Lukić. Ciena 60 nč.

Trnski Ivan: **Ana Lovićeva.** Ciena 50 nč.

Trnski Ivan: **Šilerova pjesma o zvonu.** Treći put ju preveo prema metru izvornika. 20 nč.

Trstenjak Davorin: **Dobar kućanik.** Ciena 40 nč., poštom 45 nč.

Valjavec Matija Kračmanov: **Narodne Pripovjesti.** Sabrane u Varaždinu i okolici. (Drugo izdanje.) Ciena for. 1.—

Vitanović Josip: **Vježbe u hrvatskom slogu** s mnogimi zadaći i uputami u izradjivanju pismenih radnja, koje se tiču škole i doma. Drugo, skroz popravljeno i znatno prošireno izdanje. Ciena 80 nč.

Vrbanić dr. Juraj: **Što je novac?** Kruna ne forinta. Ciena 20 nč.

Vuković Marijan: **Sbirka zagonetaka.** Ciena 35 nč.

Zaruke Hrvatske, alegorija-komedija u 1 činu. Ciena 30 nč., tvrdo vez. sa zlatorezom 60 nč.